

• DĚTI PŮLNOCI

SALMAN
RUSHDIE

SALMAN RUSHDIE

DĚTI PŮLNOCI

SALMAN RUSHDIE

Děti
půlnoci

PASEKA
PRAHA - LITOMYŠL

PŘELOŽIL PAVEL DOMINIK

MIDNIGHT'S CHILDREN
Copyright © Salman Rushdie 1981
Introduction copyright © Salman Rushdie 2006
Translation © Pavel Dominik 1995, 2009

ISBN 978-80-7432-512-0 (PDF)

*Zafarovi Rushdiemu,
který se vzdor
veškerému očekávání
narodil odpoledne*

PŘEDMLUVA

V roce 1975 jsem vydal svůj první román *Grimus* a rozhodl se, že za těch sedm set liber, které jsem dostal jako zálohu, se pokusím co nejlépejším způsobem podniknout cestu do Indie a zůstat tam tak dlouho, dokud mi budou peníze stačit. Na této cestě, protkané patnáctihodinovými štrapácy autobusem a skromnými noclehárnami, se zrodily *Děti půlnoci*. Indie se v onom roce stala jadernou mocností, v čele britské Konzervativní strany stanula Margaret Thatcherová a byl zavražděn zakladatel Bangladéše šejch Mudžíb; ve Stuttgartu stanul před soudem gang Baadera a Meinhoferové, Bill Clinton si vzal Hillary Rodhamovou, ze Saigonu byli evakuováni poslední Američané a zemřel generalissimus Franco. V Kambodži se psal krvavý rok nula Rudých Khmerů. Vyšel Doctorowův *Ragtime*, David Mamet napsal *Amerického bizona* a Nobelovu cenu získal Eugenio Montale. Vzápětí po mém návratu z Indie byla Indira Gándhiová usvědčena z podvodu při volbách a týden po mých osmadvacátých narozeninách vyhlásila výjimečný stav a tvrdě se chopila moci. Byl to začátek dlouhého období temna, které skončilo teprve v roce 1977. Téměř okamžitě jsem pochopil, že paní G. nějakým způsobem zaujala v mých stále ještě nejistých literárních plánech ústřední postavení.

Již nějaký čas jsem toužil napsat román o dětství, který by vyvěral ze vzpomínek na má vlastní dětská léta v Bombaji. Nyní, když jsem se dosyta napojil z indického pramene, jsem vymyslel ambicióznější plán. Vzpomněl jsem si na podružnou postavu chlapce jménem Salím Sinái, narozeného v půlnoční okamžik indické nezávislosti, který se kdysi objevil v mezitím opuštěném konceptu mrtvě narozeného románu s názvem *Protivník*. Jakmile jsem umístil Salíma do středu svého nového projektu, pochopil jsem, že okamžik jeho zrození si vyžádá podstatné rozšíření mého plátna. Měl-li být spárován s Indií, bylo nezbytné vyprávět příběh obou dvojčat. Salím, odjakživa usilující dobrat se smyslu věcí, mi rovněž naznačil, že vše, z čeho sestává novodobá indická

historie, se stalo vlastně kvůli němu; že za dějiny, za život svého dvojčete-národa, nějakým způsobem *může jenom on*. S tímto neskromným vyjádřením se románu dostalo jeho charakteristického témbu, komicky průbojného, neúnavně upovídáného, a také, jak doufám, sílící jímovosti ve stále tragičtějších přehnaných tvrzeních jeho vypravěče. Z chlapce a země jsem nakonec učinil cosi jako jednovaječná dvojčata. Když sadistický učitel zeměpisu Emil Zagallo při hodině „zeměpisu člověka“ přirovná Salímův nos k Dakkhinskému poloostrovu, krutost jeho žertu jde samozřejmě i na můj vrub.

Od začátku jsem se musel potýkat s mnoha problémy, většinou literárními, ale i naléhavě praktickými. Když jsme se vrátili z Indie, byl jsem na mizině. Bylo mi jasné, že román, který nosím v hlavě, bude dlouhý a neobvyklý, jeho napsání zabere hodně času, a přitom jsem neměl tolik peněz, abych si mohl dovolit věnovat se výlučně psaní. Byl jsem tedy nucen vrátit se do světa reklamy. Před odjezdem do Indie jsem pracoval asi rok jako reklamní textař v londýnské pobočce agentury Ogilvy & Mather, jejíž zakladatel David Ogilvy nás poučil nesmrtelným výrokem, že „zákazník není žádný blbec, je to vaše manželka“, a jejímž kreativním ředitelem (a mým šéfem) byl Dan Ellerington, o kterém se říkalo, že má rumunské kořeny, a jehož znalost angličtiny byla poněkud výstředního rázu, takže podle jedné veselé firemní legendy mu muselo být násilím zabráněno prezentovat před mlékárenskou marketingovou komisí pokračování propagační kampaně vedené pod slavným heslem „Drink a pinta milka day“, jež mělo vycházet z úžasného, evidentně rumunského sloganu „Mléko tě protáhne jako projímadlo“. V oněch méně vypjatých časech byla firma Ogilvy ochotna zaměstnávat pár výstředních kreativců na zkrácený úvazek a mně se ji podařilo přesvědčit, aby mě znovu přijala jako jednoho z těchto šťastlivců. Pracoval jsem dva tři dny v týdnu a o práci se víceméně dělil s jiným podobně zaměstnaným textařem, spisovatelem Jonathanem Gathorne-Hardym, autorem knihy *Vzestup a pád britské chůvy*. V pátek večer jsem se z kanceláří agentury nedaleko Waterloo Bridge pravidelně vracel domů do Kentish Townu, dopřál si dlouhou horkou koupel, smyl týdenní nános kšeftu a proměnil se – nebo si to aspoň namlouval – v romanopisce. Ohlížím-li se dnes za tou dobou, cítím lehkou pýchu při vzpomínce na oddanost mého mladšího já věci literatury, jež mu dodala duševní sílu, aby dokázalo odolat lichotkám nepřátel tohoto příslibu. Sirény reklamních krajin zpívaly sladce a svůdně, avšak já myslel na Odyssea, který se připouetal ke stěžni, a nějak se mi povedlo neztratit směr.

Reklama mě na druhé straně naučila disciplíně a přinutila mě řešit nejrůznější úkoly, před nimiž jsem se ocital, a tak jsem od té doby vždy pohlížel na psaní jako na práci, kterou je nutno vykonat, a odpíral si všechny (budiž, skoro všechny) pozitivky uměleckého temperamentu. Vzpomínám si, že právě u svého stolu v reklamní agentuře jsem si začal dělat starosti s tím, jak se bude můj nový román jmenovat. Musel jsem se na několik hodin odpoutat od důležité práce vymýšlení kampaně na šlehačkové dorty („Naughty but nice“), mléčné čokoládové tyčinky Aero („Irresistibubble“) a deník *Daily Mirror* („Look into the *Mirror* tomorrow – you’ll like what you see“), abych problém vyřešil. Nakonec mi zbyly dva tituly a nedokázal jsem si mezi nimi vybrat: *Děti půlnoci* a *Půlnoční děti*. Ťukal jsem je donekonečna vedle sebe, a pak jsem náhle pochopil, že se žádná soutěž nekoná, že název *Půlnoční děti* je banální a *Děti půlnoci* dobrý. Znat název knihy znamenalo lépe jí porozumět, a psát bylo poté přinejmenším o trochu lehčí.

Při jiných příležitostech jsem se již zmínil o svém dluhu vůči indické tradici ústního vypravěčství, a také vůči dvěma velkým „indickým“ prozaikům, Jane Austenové a Charlesi Dickensovi – Austenové jsem vděčný za její portréty skvělých žen omezených dobovými společenskými konvencemi, žen, jejichž indické protějšky jsem dobře znal; Dickensovi za jeho úžasné rozkládající se město, tolik připomínající Bombaj, a jeho schopnost zasazovat legendární postavy a surrealistické obrazy do pronikavě odpozorovaného, téměř hyperrealistického prostředí, z něhož jako by organicky vyrůstaly humorné a fantastické prvky jeho díla a stávaly se nikoli úniky z reálného světa, nýbrž jeho potvrzením. Dostatečně jsem se již vyjádřil i o svém zájmu vytvořit literární idiolekt, který by umožnil smísit rytmy a myšlenková schémata indických jazyků s charakteristickými zvláštnostmi hindské angličtiny a „bambáji“, mnohojazyčného pouličního slangu Bombaje. Rovněž zájem románu o úkroky a zkreslování paměti bude myslím čtenáři jasně patrný. Rád bych však na tomto místě poděkoval skutečným lidem, z nichž jsem čerpal inspiraci pro své hrdiny: své rodině, své *áje* slečně Mary Menezesové a kamarádům z dětství.

Mého otce postava Ahmada Sináiho kniha tak rozhněvala, že se mnou několik měsíců nemluvil; potom se rozhodl, že mi „odpustí“, což mě natolik rozčililo, že několik měsíců jsem já nemluvil s ním. Větší obavy jsem měl z matčiny reakce, ale ta okamžitě pochopila, že je to „jenom příběh – Salím nejsi ty, Amína nejsem já, všechno jsou to jen literární postavy“, čímž názorně dokázala, že její selský rozum je jí k mnohem většímu užitku než otcí anglická literatura vystudovaná na

Cambridgeské univerzitě. Moje sestra Samín, které se jako malé opravdu říkalo „Ryšavá opička“, byla s tím, jak jsem zpracoval výchozí látku, rovněž spokojena i přes to, že byla sama její součástí. Reakcemi mých spolužáků a kamarádů z dětství Arifa Tajabáliho, Daraba a Fudliho Taljarchánových, Keithe Stevensona a Percyho Karandžii si nejsem jist, ale musím jim poděkovat, že svým dílem (byť ne vždy nejlepším) přispěli k postavám Sonnyho Ibráhíma, Očka a Pomády, Tlustého Perce a Kejháka Keithe. Předobrazem Evie Burnsové byla malá Australanka Beverly Burnsová, první dívka, kterou jsem v životě políbil: skutečná Beverly však nebyla žádnou královnou bicyklu a kontakt s ní jsem ztratil poté, co se vrátila do Austrálie. Plavecká šampionka Maša Miovičová částečně vděčí za svůj vznik skutečné Alence Miovičové, ale před několika lety se mi s vyjádřením k *Dětem půlnoci* ozval dopisem ze Srbska její otec a trochu mě zdrtil tvrzením, že si absolutně nevzpomíná, že by se se mnou během svého dětství v Bombaji setkala. Tak to chodí. Mezi obdivovanou a obdivovatele padá stín.

Co se týče mé druhé matky, Mary Menezesové, která ve skutečnosti nikdy nemilovala zaměstnance revolučně vedeného soukromého sanatoria ani nekradla děti při narození, dožila se sta let, nikdy se nevдалa a vždycky mě nazývala svým synem, navzdory tomu, že hovořila sedmi nebo osmi jazyky, byla negramotná, takže knihu nečetla, ale jednoho odpoledne v roce 1982 mi v Bombaji řekla, jak je na její úspěch pyšná. Měla-li nějaké námitky vůči tomu, k čemu jsem její postavu přinutil, nezmínila se o nich.

Román jsem dopsal v polovině roku 1979 a poslal jej do nakladatelství Jonathan Cape své přítelkyni a redaktorce Liz Calderové. Později jsem se dozvěděl, že první lektorský posudek byl stručný a tvrdě negativní. „Dokud nezvládne románovou formu, měl by se autor soustředit na psaní povídek.“ Liz požádala o druhý posudek, a tentokrát jsem měl větší štěstí, protože druhá lektorka, Susannah Clappová, byla nadšená, stejně jako další významná nakladatelská osobnost, redaktorka Catherine Carverová. Liz knihu koupila a nedlouho poté ji následoval Bob Gottlieb z amerického nakladatelství Alfred A. Knopf. Z reklamní agentury jsem poté odešel. (Ještě předtím jsem přešel z Ogilvy & Mather k firmě Ayer Barker Hegemann.) „Ale,“ pronesl kreativní ředitel, když jsem mu předal výpověď, „chcete přidat?“ Vysvětlil jsem, že tak to není, že zkrátka podávám podle zákona výpověď, abych se mohl na plný úvazek věnovat psaní. „Aha,“ řekl. „Chcete přidat *hodně*.“ Ten večer, kdy *Děti půlnoci* získaly Booker Prize, mi ovšem poslal blahopřejný telegram. Stálo v něm: „Jeden z nás to někam dotáhl.“

Redakční zásahy Liz Calderové mě zachránily před nejméně dvěma vážnými chybami. Odevzdaný rukopis obsahoval druhou „komentující“ postavu, v zákulisí se nacházející novinářku, jíž Salím posílal stránky popsané svým životním příběhem, který zároveň předčítal „mocné strážkyni čalamád“ Padmě. Všichni, kdo v nakladatelství Jonathan Cape knihu četli, se shodli, že tato postava je nadbytečná, a jsem nesmírně rád, že jsem si nechal poradit. Liz mi také pomohla rozplést uzel v časové přímce. V rukopisu původně příběh přeskočil z indicko-pákistánské války roku 1965 ke konci války bangladéšské, potom se obloukem vrátil k Salimově roli v tomto konfliktu, dostihl se u kapitulace pákistánské armády a pak pokračoval dále. Liz se domnívala, že v textu je příliš časových posunů, které narušují pozornost čtenáře. Souhlasil jsem proto s chronologickým přeskupením příběhu, a i v tomto případě jsem za změnu vděčný. Role výtečného nakladatelského redaktora je často zastíňována jeho skromností. Bez Liz Calderové by ovšem *Děti půlnoci* nedosáhly úrovně, k níž jim pomohla právě ona.

Vydání románu několikrát odsunula řada stávek a v Londýně nakonec vyšel počátkem dubna 1981. Šestého dubna jsme s mou první ženou Clarissou Luardovou uspořádali v malé galerii našeho přítele Tonyho Stokese v Langley Court poblíž Covent Garden večírek, abychom událost oslavili. Stále mám pozvánku, kterou jsem si založil do prvního autorského výtisku románu, a vzpomínám si, že jsem nade všechno cítil velkou úlevu. Když jsem knihu dokončil, měl jsem tušení, že jsem možná konečně napsal něco dobrého, ale nebyl jsem si jist, zda si to budou myslet i jiní, a řekl jsem si, že když se kniha celkově líbit nebude, bude to znamenat, že pravděpodobně nevím, jak vypadá kvalitní kniha, a neměl bych proto dále marnit čas snahou takovou knihu napsat. Hodně tedy záleželo na přijetí románu, ale recenze byly naštěstí dobré; proto ta povznesená nálada oné jarní noci.

Lidé na Západě měli sklon číst *Děti půlnoci* jako fikci, zatímco v Indii ji čtenáři považovali za dosti realistický, téměř historický román. („Vaši knihu jsem mohl napsat já,“ řekl mi jeden čtenář, když jsem v roce 1982 v Indii přednášel. „Všechno to znám.“) Příznivě přijata však byla téměř všude a život svého autora výrazně změnila. Jedním ze čtenářů, které neoslovila, byla Indira Gándhiová, která kvůli ní v roce 1984, tři roky po vydání – kdy už byla opět předsedkyní vlády –, podala žalobu, protože byla údajně jednou její větou očerněna. Ta se vyskytovala v předposledním odstavci osmadvacáté kapitoly s názvem „Svatba“, v němž Salím život paní Gándhiové stručně popisuje. Zněla takto: „Proslýchalo se, že mladší syn paní Gándhiové Sandžaj vyčítal matce, že svou ne-

všímavostí zavinila smrt jeho otce; a že ji tím držel v hrsti a ona mu potom nedokázala nic odmítnout.“ Napadne vás možná, že je to hodně slabá káva, zdaleka nedosahující kalibru, za jaký bývají spisovatelé obvykle politiky s hroší kůží žalováni, a ona zvláštní volba *casus belli* v knize, která podrobila Indiru zdrcující kritice za nesčetné zločiny období výjimečného stavu. Bylo to ostatně něco, o čem se tenkrát v Indii hodně mluvilo, často psalo a bylo nepřehlédnutelně zmíněno i v indickém tisku. („Věta, které se bojí paní Gándhiová“ zněl jeden titulek na první straně novin), jakmile žalobu za nactiutrhání podala. Nikoho jiného nicméně nezažalovala.

Moje kritika na adresu paní Gándhiové před vydáním knihy právníky nakladatelství Jonathan Cape znepokojovala, a tak mě požádali, abych svá tvrzení doložil dopisem. Text jsem v něm odůvodnil k jejich spokojenosti vyjma jediné věty, kterou, jak jsem uvedl, lze doložit jen obtížně, neboť se týká tří osob, z nichž dvě jsou již po smrti a tou třetí je člověk, který nás bude žalovat. Jelikož jsem však sdělení jasně charakterizoval jako informaci z doslechu, tvrdil jsem, že by nám nemělo nic hrozit. Právníci souhlasili; o tři roky později se pak paní Gándhiová pokusila právě tuto jedinou větu jako Achillovu patu románu zasáhnout. Podle mého názoru nešlo o náhodu.

Případ se nikdy nedostal k soudu. Zákon o nactiutrhání je z právního pohledu vysoce odborná záležitost a mezi pomluvou a jejím citováním nečiní rozdíl, z právního hlediska jsme se proto provinili. Paní Gándhiová se nedomáhala odškodného a žádala pouze, aby inkriminovaná věta byla z příštích vydání knihy odstraněna. Jediná obrana, která se nám naskýkala, byla značně riskantní: museli bychom argumentovat, že počínání paní Gándhiové během výjimečného stavu bylo natolik ohavné, že nemůže být nadále pokládána za charakterní osobu, a proto nemůže být očerněna. Jinými slovy, museli bychom ji de facto sami postavit před soud za její zločiny. Pokud by ovšem britský soud nakonec odmítl uznat, že předsedkyně indické vlády není charakterní osobou, byli bychom, řečeno bez obalu, v pěkné kaši. Nebylo divu, že do této strategie se nakladatelství nechtělo – a když se ukázalo, že paní Gándhiová je ochotna potvrdit, že vůči knize nemá jiné námitky, souhlasil jsem s urovnáním sporu. Uvážíme-li, o čem pojednávaly kapitoly *Děti půlnoci* zabývající se výjimečným stavem, bylo to od ní konečnou úžasnou doznání a její ochota něco takového připustit mi připadala jako výrazné potvrzení popisu daného období v románu. Reakce na dohodu v Indii nebyly předsedkyni vlády příznivě nakloněné. Pár krátkých týdnů nato se dostavil šok, když ji 31. října zabil jeden z jejích

sikhských osobních strážců. „My všichni, kdo milujeme Indii,“ napsal jsem tehdy v novinovém článku, „dnes truchlíme.“ Navzdory našim sporům jsem myslel vážně každé slovo této věty.

Dnes už je to stará historie. Částečně ji zde opakuji, jelikož jsem se od začátku obával, že zahrnout podobnou krátkodobě „žhavou“ látku do románu s sebou nese jisté riziko – riziko nikoli právní, ale *literární*. Věděl jsem, že téma paní Gándhiové a výjimečného stavu přestane být časem aktuální a nebude nadále čtenáře vzrušovat, a říkal jsem si, že právě v té chvíli můj román buď propadne – protože ztratí sílu aktuálnosti –, nebo se naopak povznese – protože jakmile aktuálnost pomine, vynikne literární stavba románu a možná se jí dostane i lepšího ocenění. Doufal jsem pochopitelně ve druhou možnost, neexistoval ovšem způsob, jak se o tom přesvědčit. Skutečnost, že *Děti půlnoci* vzbuzují zájem i pětadvacet let poté, co spatřily světlo světa, je proto konejšivá.

V roce 1981 byla předsedkyní britské vlády Margaret Thatcherová, v Íránu byli propuštěni američtí rukojmí, byl postřelen prezident Reagan, v celé Británii propukly rasové nepokoje, byl postřelen papež, do Španělska se vrátila Picassova *Guernica* a byl zavražděn egyptský prezident Sadat. Byl to rok, kdy vyšla kniha V. S. Naipaula *Mezi věřícími* a romány *Vlajka pro úsvit* Roberta Stonea a *Králík je bohatý* Johna Updikea. Tak jako všechna literární díla jsou i *Děti půlnoci* plodem jistého dějinného okamžiku, který je poznamenává a podílí se na jejich utváření způsoby, jež často zůstávají autorovi utajeny. Jsem moc rád, že působí jako kniha, kterou stojí za to číst i v této velmi odlišné době. Dokážou-li obstát ve zkoušce několika dalších generací, možná že opravdu přetrvají. Já už u toho nebudu. Ale jsem šťastný, že jsem byl svědkem toho, jak překonávají první překážku.

Salman Rushdie
Londýn, 25. prosince 2005

Knihá první

DÍRA V PROSTĚRADLE

Narodil jsem se v Bombaji... za onoho času. Ne, to nepůjde, tomu datu se nemohu vyhnout: narodil jsem se 15. srpna 1947 na soukromé porodnické klinice doktora Narlíkara. Ráno nebo večer? Doba je také důležitá. Tak tedy: v noci. Ne, musím být mnohem... Ve skutečnosti s úderem půlnoci. Ručičky hodin mě při mém příchodu na svět uctivě pozdravily sepnutými dlaněmi. Ale no tak, prosím tě, ven s tím, jen to vyklop: přesně v okamžiku, kdy Indie získala nezávislost, jsem se já vyhrnul na svět. Hlasité lapání po dechu. A za oknem ohňostroj a já-sající davy. Pár vteřin nato si můj otec urazil palec; jeho úraz byl ale pouhou hloupostí ve srovnání s tím, co v tom okamžiku obklopeném tmou postihlo mě, neboť vinou magické tyranie oněch způsobně salutujících ručiček jsem byl záhadným způsobem připoután k historii, mé osudy byly navěky přikovány k osudům mé země. Po následující tři desetiletí pro mě nebylo před nimi úniku. Jasnovidci věštili můj příchod, noviny ho velebily, politikové potvrzovali moji autentičnost. Ale co tomu říkám já, se mě nikdo nikdy nezeptal. Já, Salím Sinái, jemuž později říkali rozličnými jmény - Utřinos, Strakoš, Pětichlup, Čumák, Buddha a dokonce Měsíček, jsem pevně uvízl v předivu Osudu - což pro mě i v těch nejlepších dobách znamenalo značné nebezpečí. A to jsem si tenkrát neuměl ani utřít nudli.

Nyní se nicméně čas (jelikož mi přestal být k užítku) nachyluje. Zanedlouho mi bude jednatřicet. Snad. Pokud mi to dovolí mé rozpadávající se, vyplundrované tělo. Nemám však naději, že si zachráním život, nemohu dokonce ani počítat s tisícem a jednou nocí. Musím pracovat rychle, rychleji než Šeherezáda, má-li můj život nakonec mít nějaký smysl - ano, smysl. Přiznávám: více než čehokoli jiného se bojím absurdity.

A přitom je tolik příběhů, přešle příběhů, které vám musím vypravovat, tak nesmírná je směsice vzájemně propletených životů událostí zázraků míst a zvěstí, tak nekonečné je prolínání nepravděpodobného

a přízemního! Jsem polykačem životů; a abyste mě poznali, abyste poznali byť jen jediné mé já, budete muset všechna ostatní spolknout jakbysmet. Strávené davy ve mně do sebe strkají a vrážejí; a já, veden pouze vzpomínkou na velikánské bílé prostěradlo s přibližně kulatým otvorem o průměru nějakých dvacet centimetrů, vystřiženým uprostřed, křečovitě se chytaje snu o tom děravém, zohaveném čtverci plátna, který je mým talismanem, mým kouzelným sezamem, se musím pustit do té lopoty a nově poskládat svůj život od okamžiku, v němž skutečně začal, to jest takových dvaatřicet let před něčím tak zjevným, tak *současným*, jako je mé hodinami ujařmené, zločinem poskvrněné narození.

(To prostěradlo je čirou náhodou taky poskvrněné - třemi kapkami staré, vybledlé červeně. Jak stojí v koránu: *Čti ve jménu Pána svého, který stvořil, člověka z kapky přilnavé stvořil!*)

Jednoho kašmírského rána počátkem jara roku 1915 se můj dědeček Adam Azíz chtěl pomodlit a přitom se praštil do nosu o mrazem ztvrdlou hroudou země. Z levé nosní dírky mu vyžbluňky tři kapky krve, v zimavém vzduchu okamžitě ztuhly a ležely mu před očima na modlitebním koberečku, proměněné v rubíny. Zvolna se narovnával, dokud zase neklečel s hlavou vztyčenou, a zjistil, že slzy, jež mu vyhrkly do očí, také změnilly skupenství; a v tom okamžiku, kdy si štítlivě vytíral z řas démanty, si předsevzal, že už nikdy nepolíbí zem kvůli žádnému bohu ani člověku. To rozhodnutí v něm však zanechalo díru, prázdné místo v jisté životně důležité niterné komůrce, a vydalo jej napospas ženám a historii. Navzdory nedávno ukončenému lékařskému vzdělání si to zprvu neuvědomil, zvedl se, svinul kobereček do tlustého čvaňháku, zastrčil ho pod pravou paži a jasným pohledem, nezkaleným démanty, přelétl údolí.

Svět znovu ožil. Po zimním těhotenství v ledové skořápce se údolí proklovalo na čerstvý, byť provlhlý a žlutý vzduch. Pod zemí čekala na svou chvíli nová tráva; hory se na léto uchýlily do svých horských zotavoven. (V zimě, kdy se údolí scvrklo pod ledovým příkrovem, hory okolo města na jezeře se stáhly a zlověstně cenily zuby.)

Tenkrát ještě nestál vysílací stožár a nad ulicemi Šrínagaru a jezerem se stále tyčil Šankaráčárjův chrám, malý černý puchýřek na olivově šedém vrchu. Tehdy se na břehu jezera ještě nerozkládal vojenský tábor, žádné kolony maskovaných nákladních aut a džípů, podobné nekonečným hadům, neucpávaly úzké horské cesty a za horskými hřebeny za městečky Bárámúla a Gulmárg se neskrývali žádní vojáci. Tenkrát ne-

byli cestovatelé stříleni jako vyzvědači za to, že si fotili mosty, a kromě hausbótů na jezeře, patřících Angličanům, se údolí – navzdory všem jarním obrodným proměnám – od časů mughalské říše takřka nezměnilo; ale oči mého dědečka – které byly, podobně jako všechno ostatní na něm, staré pětadvacet let – viděly všechno jinak... a začal ho svědit nos.

Odhalím před vámi tajemství dědečkova nového pohledu: předešlých pět let, pět jar, strávil daleko od domova. (Ta hrouda, třebaže její přítomnost byla velmi důležitá, jak se tak skrčila pod náhodný záhyb modláku, byla v jádru pouhým katalyzátorem.) Nyní, po návratu, hleděl na všechno zcestovalýma očima. Namísto nádhery mrňavého údolíčka, obklíčeného obřímí zuby, si všiml, že obzor je úzký a na dosah ruky; a zesmutněl, že je doma a že má pocit tak naprosté uzavřenosti. Připadalo mu také – kdoví proč –, jako by jeho rodišti byl proti srsti jeho učený, stetoskopem ověnčený návrat. Pod zimním ledem bylo dosud chladně neutrální, ale teď už nebylo pochyb: léta strávená v Německu jej vrátila do nepřátelsky naladěného prostředí. Po mnoha letech, až se zmíněný otvor v jeho nitru ucpe nenávistí a on se přijde obětovat k svatyni černého kamenného boha v chrámu na kopci, pokusí se vyvolat v paměti jara, která strávil jako dítě v ráji, a jaké to bylo, než daleké cesty a hroudy a tanky obrátily všechno vzhůru nohama.

To ráno, kdy jej údolí, obalené modlitebním koberečkem jako rukavicí, prásklo do nosu, snažil se nesmyslně tvářit, jako že se nic nezměnilo. V štiplavém mrazu časného jitra tedy vstal, předepsaným způsobem se omyl, oblékl, nasadil si otcovu perziánovou čapku a odnesl kobereček, svinutý do tlustého viržinka, do malé zahrady u jezera před starým tmavým rodinným domem a rozvinul ho na již čekající hroudu. Půda pod nohama mu připadala ošidně měkká a vyvolávala v něm současně pocit nejistoty i blažené nevědomosti. „Ve jménu Boha milosrdného, slitovného...“ – úvodní verš, přeříkaný se sepnutýma rukama připomínajícíma knihu, jistou část jeho bytosti utěšil, ale jinou, větší, zneklidnil – „... Chvála Bohu, Pánu lidstva veškerého...“ –, jenomže v té chvíli mu do hlavy vpadl Heidelberg; byla tu Ingrid, zkrátka jeho Ingrid, v jejímž obličejí se zračilo pohrdání nad jeho papouškováním obráceným k Mekce; a také jeho přátelé Oskar a Ilse Lubinová, anarchisté, zesměšňující jeho modlitbu svými antiideologiemi – „milosrdnému, slitovnému, vládci dne soudného!...“ –, Heidelberg, kde nejen studoval medicínu a politiku, ale také se dozvěděl, že Indii – tak jako rádiu – „objevili“ Evropané; dokonce i Oskar byl naplněn obdivem k Vascovi da Gama, a právě to nakonec odloučilo Adama Azíze od jeho přátel,

jejich víra, že on je jaksi výmyslem jejich předků – „... Tebe jediného vzýváme, Tebe jediného prosíme o pomoc...“ – tak tedy na tom byl, navzdory jejich přítomnosti ve své hlavě se pokoušel o opětné spojení se svým dřívějším já, které nedbalo jejich vlivu, ale vědělo všechno, co vědět mělo, kupříkladu o pokoře, o tom, co dělal v té chvíli, kdy jeho ruce, vedené starými vzpomínkami, vylétly třepetavě nahoru, s palci přitisknutými na uši a roztaženými prsty, když klesl na kolena – „... veď nás stezkou přímou, stezkou těch, jež zahrnuls milostí svou...“ Ale nepomohlo to, uvízl v podivném mezizemí, uvězněn mezi vírou a nevírou, a tohle byla koneckonců pouhá šaráda – „... ne těch, na něž jsi rozhněván, ani těch, kdo v bludu jsou.“ Dědeček sklonil čelo k zemi. Naklonil se dopředu a země, přikrytá koberečkem, se mu zvedla v ústrety. A teď přišla chvíle hroudy. V témže okamžiku jako pokárání od Ilse-Oskara-Ingrid-Heidelbergu, ale i od údolí a Boha, udeřila jej hrouda do špičky nosu. Vyhrkly rubíny a diamanty. A můj dědeček, prudce se narovnáraje, dospěl k celoživotnímu předsevzetí. Postavil se. Sbalil viržinko. Dlouze se zahleděl na druhý břeh jezera. A byl navěky vklíněn do onoho meziprostoru, neschopen vzývat boha, v jehož existenci nedokázal zcela nevěřit. Trvalá změna: prázdno.

Mladý, čerstvě aprobovaný doktor Adam Azíz stál tváří k jarnímu jezeru a nasával závany změny; zatímco jeho záda (která byla mimořádně rovná) byla otočená k dalším změnám. Otce ranila za jeho pobytu v cizině mrtvice a matka to před Adamem tajila. Hlas jeho matky, šeptající stoicky: „... *Protože nám záleželo, abys měl školy, synu.*“ Ta matka, která strávila celý svůj život uvázaná doma, v pardě, našla v sobě zničehonic ohromnou sílu a zavedla si malý podnik s drahokamy (tyrkysy, rubíny, diamanty), který spolu se stipendiem držel Adama na studiích; vrátil se tedy a zjistil, že zdánlivě neotřesitelný řád jeho rodiny je vzhůru nohama, jeho matka chodí do práce, zatímco otec sedí skrytý za závojem, jímž mrtvice ovinula jeho mozek... v dřevěném křesle, v ztemnělém pokoji, seděl a vydával ptačí skřeky. Navštěvovalo jej třicet různých druhů opeřenců, kteří sedávali na parapetu za oknem se staženými žaluziemi a rozmlouvali o všem možném. Zdálo se, že mu ke štěstí nic nechybí.

(... A já už vidím, že se začínají objevovat motivy, které se budou opakovat; neboť neobjevila snad v sobě moje babička obrovskou... a ani ta mrtvice nebyla jedinou... a také Ryšavá opička měla své pernatce... kletba už začíná působit, a my jsme se ještě nedostali ani k nosům!)

Jezero už nebylo zamrzlé. Obleva přišla jako obvykle rychle; mnoho malých člunů, šikár, bylo nachytáno na hruškách, což bylo také nor-

mální. Ale zatímco tihle lenoši ještě vyspávali na souši, chrápající pokojně vedle svých majitelů, nejstarší člun se probral za prvního rozbrnesku, jak už to tak u stařečků bývá, a jako první se přeplavil přes rozmrzlé jezero. Táiho šikára... i to patřilo k tradici.

Dobře se dívejte, jak starý převozník Tái letí jako šíp přes vodu zahalenou mlžným oparem, shrbený vestoje na zádi svého člunu! Jak jeho veslo, dřevěné srdce na žluté holi, klektavě zajíždí do vodní buřiny! V těchhle končinách ho mají za velkého podivína, protože vesluje vestoje... mezi jiným. Tái, přivázející naléhavou výzvu doktoru Azízi, za okamžik uvede v pohyb dějiny... zatímco Adam, hledící do vody, si vybavuje, čemu ho před lety Tái naučil: „Led stále čeká, Adam bábá, těsně pod hladinou.“ Adamovy oči mají zářivě modrou barvu, úžasný blankyt horské oblohy, který má ve zvyku kapat do zorniček Kašmířanů; nezapomněly, jak se mají dívat. Vidí – tam! jako kostru nějakého přízraku, těsně pod hladinou jezera Dal! – jemné ornamenty, spleť síťoví bezbarvých čar, studené čekající vény budoucnosti. Léta strávená v Německu, která zastřela tolik ostatního, jej nepřipravila o dar vidění. Táiho dar. Zvedá zrak, vidí blížící se věcko Táiho loďky a mává na pozdrav. Táiho paže se vztyčuje – ale jeho gesto je příkazem. „Čekej!“ Dědeček čeká; a během této přestávky, kdy zažívá poslední pokojné chvíle svého života, jakýsi zkalený, zlověstný klid, bych si měl raději dát tu práci a popsat ho.

Vytěšňuji ze svého mínění přirozenou závist šeredy vůči nápadné impozantnosti a zaznamenávám, že doktor Azíz byl dlouhán. Přimáčknut na zeď svého rodinného domu měřil rovných pětadvacet cihel (co cihla, to rok jeho života), čili sto osmdesát pět centimetrů a něco. Byl také silný. Měl husté a rezavé vousy – a zlobil svou matku, která tvrdila, že pouze hádžiové, muži, kteří vykonali pouť do Mekky, si smějí nechat narůst zrzavý plnovous. Vlasy měl však spíše tmavší. O jeho nebeských očích už víte. Ingrid kdysi řekla: „Zbláznili se s barvami, když ti dělali obličej.“ Avšak ústředním rysem anatomie mého dědečka nebyla ani barva, ani výška a ani síla paží a rovná záda. Byl tam, odrážel se ve vodě, rozvlněný jak pomatený banán uprostřed jeho obličeje... Adam Azíz čeká na Táiho a pozoruje svůj čeřící se nos. Snadno by vévodil i méně dramatickým tvářím, než byla ta jeho; dokonce i na něm je to něco, čeho si člověk všimne první a pamatuje si nejdéle. „Hotový cyranos,“ prohlásila Ilse Lubinová a Oskar dodal: „Chobotissimus.“ Ingrid prohlásila: „Na tomhle nose by se dala přejít řeka.“ (Měl široký můstek.)

Dědečkův nos: směrem dolů se rozšiřující chřípí, pěkně formované jako těla tanečnic. Mezi nimi se vypíná jeho vítězný oblouk, nejprve

nahoru a ven a potom dolů a dovnitř, vrhaje se k hornímu rtu skvostným švihem, momentálně ozdobeným červenou špičkou. Nos, jakým se snadno trefuje hrouda. Rád bych zde vyjádřil svoji vděčnost tomuto mocnému orgánu – nebýt jeho, kdo by mi kdy věřil, že jsem skutečně synem své matky, vnukem svého děda? –, tomuto kolosálnímu ústrojí, které se mělo stát také mým dědickým právem. Nos doktora Azíze – srovnatelný pouze s chobotem boha Ganéše se sloní hlavou – nevyvratitelně stanovil jeho právo být patriarchou. Také tohle ho naučil Táí. Mladý Adam sotva vyšel z puberty, když mu vetchý převozník řekl: „Tohle je nos, kterým se zakládá rod, princátka moje. Každěj pozná, z kterýho hnízda je tvý potomstvo. Velcí Mughalové by dali pravou ruku za takovej klířák. V tom tvým nosisku čekají dynastie“ – a tady Táí upadl do hrubosti – „jako sopol.“

Na Adamu Azízovi vypadal nos jaksi patriarchálně. Na mé matce vznešeně a poněkud trpělivě; na tetě Emeraldě snobsky; na tetě Álii intelektuálně; na strýčkovi Hanífovi byl orgánem neúspěšného génia; strýc Mustafa z něho udělal čenich průměrného člověka; Ryšavá opička mu unikla úplně; ale na mně – na mně vypadal zase jinak. Nesmím však prozradit všechna svá tajemství najednou.

(Táí je stále blíž. On, jenž odhalil moc toho nosu a přivází mému dědečkovi zprávu, která ho prudce vynese do budoucnosti, žene svou šikáru pravidelnými záběry vesla jitřním jezerem...)

Nikdo si nemohl vzpomenout, kdy byl Táí mladý. Jezdil z jednoho břehu jezer Dal a Nagín na břeh druhý v téže lodi a téměř nahrbeném postoji... odnepaměti. Jak ostatně všichni věděli. Bydlel kdesi v nehygienických útrobách čtvrti starých dřevěných domků a jeho žena pěstovala lotosové kořínky a jinou podivnou zeleninu na jedné z mnoha „plovoucích zahrad“, kolébajících se na hladině jarních a letních vod. Sám Táí radostně přiznával, že nemá tušení, jak je starý. Netušila to ani jeho žena – tvrdila, že vypadal jako stará podešev, už když se vzali. Jeho tvář se podobala skulptuře větru na vodě: vlnky vymodelované z kůže. Měl dva zlaté zuby a jinak žádné. Ve městě hrstku přátel. Jen málo člunařů nebo obchodníků mu občas nabídlo, aby si potáhl z vodní dýmky, když míjel člunová kotviště, zchátralé čajovny nebo některý z mnoha zpustlých krámků na břehu jezera.

Obecné mínění o Táím vyslovil kdysi dávno otec Adama Azíze, obchodník s drahokamy: „Se zuby mu vypadl i mozek.“ (Jenomže teď seděl starý Azíz ponořený do ptačího švitoření, zatímco Táí prostě a velkolepě kráčel životem dál.) Byl to dojem, který převozník podpořoval svým tlacháním – neuvěřitelným, nabubřelým, nekonečným

a hodně často určeným pouze jemu samému. Zvuk se nese nad vodou, a lidé u jezera se smáli jeho samomluvám; avšak ve spodních tónech smíchu zaznívala posvátná úcta a dokonce i strach. Úcta proto, že ten starý trouba znal jezera a hory lépe než kterýkoli z posměváčků; strach v nich vzbuzovalo jeho tvrzení, že je tak starý, že se jeho léta nedají spočítat, a nadto mu jeho věk visel kolem kuřecího krku tak lehce, že mu nezabránil, aby získal velmi žádoucí manželku a stal se otcem čtyř synů... a několika dalších, říkalo se ještě, s jinými ženami od jezera. Floutci u šikárových kotvišť byli přesvědčeni, že má někde ukrytou spoustu peněz - možná hromadu zlatých zubů nevyčíslitelné ceny, chřestících v pytli jako vlašské ořechy. O mnoho let později, když se mi strýček Mať pokoušel prodat svoji dceru s nabídkou, že jí nechá vytrhat zuby a nahradit je zlatými, vytanul mi Táiho zapomenutý poklad... a malý Adam Azíz ho miloval.

Tái se navzdory šeptandě o bohatství živil jako prostý převozník a vozil seno, kozy, zeleninu a dříví přes jezera za peníze na dlaň; a také lidi. Když provozoval svoji taxislužbu, postavil uprostřed šikáry altánek, veselou věčičku s květovanými závěsy a baldachýnem a barevně ladícími polštáři, a zapálenými vonnými tyčinkami zbavil loď pachu. Pohled na blížící se Táiho šikáru s vlajíci závěsy byl pro doktora Azíze odjakživa jednou z charakteristických podob nadcházejícího jara. Co nevidět přijedou angličtí sáhibové a tlachající, zašpičatělý a shrbený Tái je bude vozit k Šalimarským zahradám a Královskému prameni. Byl živoucím protikladem Oskarovy-Ilsiny-Ingridiny víry v nevyhnutelnost změny... podivný, věčný a důvěrně známý duch údolí. Vodní Kalibán, který choval poněkud nestřídmou náklonnost k laciné kašmírské pálenice.

Vzpomínka na blankytnou stěnu mého pokoje: kde, vedle dopisu ministerského předsedy, visel po mnoho let obrázek Malého Raleigha, zírajícího nadšeně na starého rybáře, který byl oblečen do jakési suknice připomínající červenou dhótí, seděl - na čem? - na naplaveném dříví? -, vyprávěl své rybí příběhy a rukou ukazoval k moři... a Malý Adam, můj budoucí dědeček, si zamiloval převozníka Táiho právě pro ten nekonečný příval slov, který jiné vedl k názoru, že mu přeskočilo. Byla to kouzelná mluva, slova se z něho řinula jako hlupákovy peníze, míjela jeho dva zlaté zuby, řezané škytavkou a brandy, vznášela se až k nejvzdálenějším Himálajím minulosti a pak se vždycky prohnane a střemhlav snesla na nějaký přítomný detail, kupříkladu Adamův nos, a rozpitvala jeho význam jako myš. Toto přátelství s velkou pravidelností dostávalo Adama do pěkné kaše. (Horké kaše. Doslova. Kdežto

jeho matka prohlásila: „Vytlučem ti toho převozníka z hlavy, i kdyby tě to mělo zabít.“) Přesto ten starý samomluvec lelkoval ve svém člunu u lemu zahrady vybíhajícího do jezera a Azíz sedával u jeho nohou, dokud ho hlasy nezavolaly dovnitř, aby se mu dostalo poučení o Táího ušpiněnosti a varování před plundrujícími armádami bacilů, které jeho matka už už viděla, jak skáčou z toho pohostinně letitého těla na naškrobené bílé plátěné kalhoty jejího syna. Jenomže Adam se pokaždé na břeh vrátil a prohledával očima mlhavý příkrov v naději, že zahlédne shrbenou postavu toho otrhaného zavržence, jak proplouvá se svou kouzelnou lodí očarovanými jitřními vodami.

„Ale jak starý jste doopravdy, strýčku Táí?“ (Doktor Azíz, dospělý, s rudým plnovousem, putující k budoucnosti, se rozpomíná na den, kdy mu položil onu nevhodnou otázku.) Na okamžik se rozhostilo ticho hlučnější než vodopád. Monolog se přerušil. Veslo plácl do vody. Jel v šikáře s Táím, krčil se mezi kozami, na hromadě slámy, a plně si uvědomoval, že doma ho čeká výprask a vana. Přišel poslouchat příběhy – a jedinou otázkou vypravěče umlčel.

„Tak povězte mi, strýčku, jak starý, ale *doopravdy*?“ V tom okamžiku se kdoví odkud zjevila láhev pálenky: laciný destilát ze záhybů obrovitého teplého kabátce z ovčí vlny. Potom se Táí oťrásl, říhl a upřeně se na Adama zahleděl. Zablesklo se zlato. A – konečně! – promluvil. „Jak starej? Ty se ptáš, jak starej, ty bláznivej mrňousi, ty nosatej...“ Táí, předpovídající gesto rybáře na mé stěně, ukázal na hory. „Takhle starej, nosatče!“ Nosatec Adam se otočil za jeho namířeným prstem. „Díval jsem se, když se ty hory rodily; viděl jsem umírat císaře. Poslouchej. Dobře poslouchej, nosatče...“ – znovu se vynořila láhev pálenky, následovaná hlasem zvláčnělým tou lihovinou a slovy opojnějšími než alkohol – „... Viděl jsem Ísu, toho Krista, když přišel do Kašmíru. Jen se usmívej, to tvoji historii uchovávám v hlavě. Kdysi byla zapsaná ve starých ztracenejch knihách. Kdysi jsem věděl, kde je hrob s probodnutějma chodidlama vytesanejma do náhrobního kamene, který jednou do roka krvácejí. I paměť mě teď opouští; ale já vím, i když neumím číst.“ Nevzdělanost odbytá mávnutím ruky; literatura pod hněvem toho gesta napadrť. A stejným rozmachem sahá opět do kapsy kabátce k láhvi pálenky, ke rtům popraskaným chladem. Táí měl odjakživa ženské rty. „Hele, nosatej, dobře poslouchej. Viděl jsem hodně. Kamaráde, měl jsi tenkrát vidět Ísu, když přišel, vousy až ke koulím, hlavu holou jako koleno. Byl starej a unaveněj, ale chování, to teda měl. Až po vás, milý Táí, říkával, a ‚Prosím, usedněte.‘ Vždycky mluvil uctivě, nikdy mi nenadával do bláznů, nikdy mi ani netykal. Vždycky mi

pěkně vykal. Byl zdvořilej, chápeš? A ten jeho apetýt! Takovej hlad, až jsem se strachy chytal za hlavu. Svatej nsvatej, namouduši, dokázal spořádat kůzle na posezení. No a co? Řek jsem mu jez, pořádně se nادلábni, do Kašmíru si našinec přichází užívat života, nebo se s ním rozloučit, anebo obojí. Svý dílo vykonal. Přišel si sem jen trochu užít.“ Hypnotizován tímto alkoholizovaným portrétem plešatého, nenasytného Krista, Azíz poslouchal a potom všechno, slovo od slova, opakoval svým zkoprnělým rodičům, kteří obchodovali s kameny a neměli čas na „tlachy“.

„Tak ty nevěříš?“ – šklebí se a olizuje si rozbolavělé rty, protože ví, že je tomu právě naopak; „Nedáváš pozor?“ – zase věděl, jak šíleně visí Azíz na jeho slovech. „Nebo tě snad do zadku píchá sláma? Velice se omlouvám, bábádží, že jsem vám neposkytl hedvábný polštáře se zlatým vyšíváním – polštáře, na jakejch sedával císař Džahángír! Určitě si myslíš, že císař Džahángír byl pouhej zahradník,“ obvinil Táí mého dědečka, „protože vystavěl Šalimar. Hlupáku! Co ty víš? Jeho jméno znamenalo Dobyvatel světa. Takový jméno má zahradník? Bůhví, co vás, chlapce, dneska v těch školách učej. Kdežto já“ – tady se trochu nafoukl –, „já znal jeho přesnou váhu, na tólu! Zeptej se mě, kolik vážil manů, kolik sérů! Když byl šťastnej, přibejval na váze a v Kašmíru byl nejtěžší ze všech. Nosíval jsem jeho nosítka... ne, ne, koukej, už zase mi nevěříš, ta velká okurka v tvým obličejí se vrtí jak ta malá v tvejch kalhotách! No tak honem, honem, ptej se na něco! Přezkoušej mě! Zeptej se mě, kolikrát obtočily držadla nosítek kožený řemínky – odpověď zní jednatřicetkrát. Zeptej se mě, který slovo řek císař naposled, než vypustil duši – říkám ti, že to bylo slovo ‚Kašmír‘. Měl smradlavej dech a dobrý srdce. Za koho mě máš? Za nějakýho negramotnýho toulavýho čokla? Běž, mazej z loďky, ten tvůj rypák jí tak zatěžuje, že nemůžu veslovat; a taky na tebe čeká otec, aby z tebe vytlouk mý řeči, a matka, aby ti sedřela kůži z těla.“

V láhvi pálenky převozníka Táího vidím předzvěst posedlosti mého otce džiny... a objeví se ještě jeden holohlavý cizinec... a Táího povídačky prorokují příchod dalšího, který byl útěchou mé babičky ve stáří a také ji učil vyprávět... a toulavá psiska nejsou daleko... Tak dost! Až mi strachy naskočila husí kůže.

Navzdory výpraskům a sedřené kůži se Adam Azíz plavil s Táím v jeho šikáře znovu a znovu mezi kozami, senem, květinami, nábytkem, lotosovými kořínky, ačkoli nikdy s anglickými sáhiby, a znovu a znovu poslouchal zázračné odpovědi na tu jedinou, hrůzu nahánějící otázku: „Ale jak starý jste *doopravdy*, strýčku Táí?“

Od Táího se Adam naučil tajemstvím jezera – kde může člověk plavat bez nebezpečí, že ho vodní řasy stáhnou do hlubin; o jedenácti druhích vodních hadů; kde se trou žáby; jak vařit lotosový kořen a kde se před pár lety utopily ty tři Angličanky. „Je jeden kmen bílejších žen, který se do týhle vody přicházejí utopit,“ řekl Táí. „Někdy to vědí, někdy ne, ale já to vím v okamžiku, kdy je ucejtím. Skrejvají se pod vodou před bůhví čím nebo kým – ale přede mnou se skrejt nemůžou, bábá!“ Zazní Táího smích, jímž se nakazí Adam – ohromný, dunivý chechtot, který působil hrůzným dojmem, když se vyřinul z toho starého, vetchého těla, ale který u mého obrovitého dědečka působil tak přirozeně, že v pozdějších dobách nikdo nevěděl, že ve skutečnosti není jeho (strýček Haníf ten smích podědil, takže až do jeho smrti žil kousek Táího v Bombaji). A od Táího se můj dědeček také dozvěděl o nosech.

Táí si poklepal na levou nosní díрку. „Víš, co je tohle, frňousi? To je místo, kde se okolní svět setkává se světem, kterej máš v sobě. Když jsou ty dva spolu na nože, cejtíš to tady. A pak se rozpačitě na nose poškrábeš, aby tě nesvědil. Takovej nos, pitomečku, je velký požehnáání. Říkám ti: věř mu. Když tě varuje, měj se na pozoru, jinak je s tebou ámen. Jdi za svýmnosem, a dojdeš daleko.“ Odkáslal si; jeho oči se odkoulely do hor minulosti. Azíz se uvelebil na slámě. „Znal jsem kdysi jednoho důstojníka – ve vojsku Iskandara Velikýho. Na jeho jménu nezáleží. Mezi očima mu visela právě taková bakule, jako je ta tvoje. Když se vojsko utábořilo u Gandháry, zfanfrnil se do nějaký místní flundry. A najednou ho začal nos svědit jako blázen. Podrbal si ho, ale nepomohlo to. Vdechoval výpary z rozdrčených a uvařených eukalyptových listů. A pořád nic, chlapče! To svrbění ho dohánělo k šílenství, jenže když se armáda vydala domů, ten hňup se postavil na zadní a zůstal u svý malý čarodějnice. Stal se z něj – co? – chomout, ani ryba, ani rak, nedodělanec, kterej měl doma fúrii a v nose svědivku, a nakonec si rozpáral břicho mečem. Co tomu říkáš?“

... Doktor Azíz roku 1915, jehož rubíny a diamanty proměnily v nedodělanec, si tuto historku vybaví ve chvíli, kdy se Táí přibližuje na doslech. Nos ho nepřestává svědit. Škrábe se, krčí rameny, pohazuje hlavou. A potom Táí zakřičí.

„Haló! Sáhibe! S dcerou statkáře Ghaního je to špatný.“

Zpráva, stroze pronesená, bez dlouhých cavyků vykřičená přes hladinu jezera, byť se převozník a žák neviděli půl desetiletí, vyslovená ženskými rty, které se po tak dlouhé době neusmívají na uvítanou, uvádí čas do uhánějícího, vířivého a nejasného zmatku, vyvolaného vzrušením...

... „Jen pomysli, chlapče,“ říká Adamova matka a srká čerstvou citrusovou šťávu, uvelebená na nízkém sedátku s poduškami v poloze odevzaného vyčerpání, „jak se život opravdu mění. Tolik let mi nikdo neviděl ani kotníky, a teď musím snášet pohledy cizích lidí, kteří dokonce ani nepatří k naší rodině.“

... Zatímco statkář Ghaní stojí pod rozměrným olejem bohyně lovu Diany v kudrnatém zlatém rámu. Na očích má tlusté tmavé brýle a se svým proslulým jedovatým úsměškem mluví o umění. „Koupil jsem ho od jednoho Angličana, kterému šlo všecko šejdrem, pane doktore. Za pouhých pět set rupií – ani jsem s ním nesmlouval. Co je dneska pět set rupek? Chápete, jsem kulturní člověk.“

... „Vidíš, synku,“ říká Adamova matka, když ji začíná prohlížet, „co všechno matka neudělá pro své dítě. Hleď, jak trpím. Jsi lékař... sáhni si na tu vyrážku, na tyhle fleky, a pochop, že mě hlava bolí ráno, v poledne i večer. Dolej mi skleničku, dítě moje.“

... Avšak mladý pan doktor, jehož při převozníkově výkřiku přepadla muka velmi nehippokratovského vzrušení, volá: „Hned jsem tam! Počkejte, jen si doběhnu pro věci!“ Příklad šikáry se otře o lem zahrady. Adam běží dovnitř, pod paží modlitební kobereček srolovaný jako viržinko, modré oči mžourají v náhlém vnitřním šeru. Položil viržinko na vysokou polici, kde již ležela hromada čísel časopisu *Vorwärts*, Lenino *Co dělat?* a jiné pamflety, prachem pokryté ozvěny jeho napůl vybledlého německého života; vytahuje zpod postele zánovní kožený kufřík, jemuž jeho matka říkala „doktorská diplomatka“, a když se s ním švihem narovnává, na krátký okamžik se mu před očima objeví slovo HEIDELBERG, vypálené do dna kufříku. Statkářova dcera je pro lékaře, který chce udělat kariéru, skutečně dobrou zprávou, přestože je nemocná. Omyl: *protože* je nemocná.

... Zatímco já sedím jako prázdná sklenice od čalamády v kaluži světla z kloubové lampy, navštěvován pouze představou mého dědečka, jak vypadal před třiašedesáti lety, která si žádá zaznamenání, a plním své chřípí štíplavým pachem rozpaků jeho matky, ze kterých jí vyskákaly vředy, vznětlivou silou odhodlání Adama Azíze zařídit si praxi tak úspěšnou, aby se jeho matka už nikdy nemusela vrátit do krámků s drahokamy, a slepou plesnivinou velkého stinného domu, v němž mladý pan doktor stojí, celý nesvůj, před obrazem nevýrazné dívky s jiskrnými očima a jelena, probodnutého za ní na obzoru, proklaného šípem z jejího luku. Většina toho, na čem v našich životech záleží, se odehrává v naší nepřítomnosti: ale já, zdá se, jsem kdesi odkoukal fígl, jak se zaplňují mezery ve vědomostech, takže všechno je v mé hla-

vě, do posledního detailu, jakým je kupříkladu sklon, pod kterým mlžný opar zdánlivě protínal jitrní vzduch... všechno, a nejen těch pár vodítek, o něž člověk zakopne, například otevřením starého plechového kufru, který měl zůstat zahalený pavučinami a zavřený.

... Adam dolévá matce sklenici a ustaraně ji dál prohlíží. „Tu vyrážku a fleky si budeš mazat krémem, maminko. Na bolesti hlavy dostaneš pilulky. Nežity se musí rozříznout skalpelem. Ale kdybys třeba nosila pardu, když jsi seděla v krámu... aby žádný neuctivý zrak nemohl... takové neduhy často začínají v hlavě...“

... Plácnutí vesla do vody. Žbluňknutí plivance v jezeru. Táí si odkašlává a nahněvaně mručí: „Fajnová prácička. Usmrkanec s rařafákem odjel, než se naučil počítat do pěti, a teď se vrací jako velkej pan doktor s kufrem plným cizích hejblat, a přitom je pořád hloupej jak sůva. Namouduši, kšeft stojí za starou belu.“

... Doktor Azíz se nervózně ošívá, přešlapuje z nohy na nohu, pod vlivem statkářova úsměvu, v jehož přítomnosti se člověk nemůže cítit uvolněně; a čeká na nějakou mimovolnou reakci na svůj vlastní výjimečný vzhled. Zvykl si na ten bezděčně zatajený dech, s jakým lidé zírali na jeho vysokou postavu, na tvář hrající všemi barvami, na jeho nos... avšak Ghaní nejeví žádné známky překvapení a mladý lékař se na oplátku rozhoduje, že na sobě nenechá znát nervozitu. Přestává se vrtět. Dívají se na sebe, oba v sobě potlačují (alespoň se to tak zdá) svůj názor na toho druhého a vytvářejí základ svého budoucího vztahu. Ale vzápětí se Ghaní mění, z milovníka umění se proměňuje v tvrdého chlapa. „Tohle je pro vás velká příležitost, mladý muži,“ říká. Azízův zrak sklouzl k Dianě. Jsou vidět velké kusy flekaté růžové pokožky.

... Jeho matka běduje a kroutí hlavou. „Ne, co ty víš, dítě moje, stal se z tebe velkej pán, pan doktor, ale obchod s drahokamy, to je úplně něco jiného. Kdo si koupí tyrkys od ženy, která se schovává v černé kápi? Je to otázka vytvoření důvěry. Takže oni se na mě musejí dívat a mě musí sužovat bolesti a boláky. Běž, běž, netrap se svou ubohou matkou.“

... „Velkej pán,“ Táí si odplivuje do jezera, „velkej kufr, velkej pán. Pche! To nemáme doma dost svejch kufrů, že si musíš vozit ten krám z vepřovice, kterej člověka znečistí, jen se na něj podívá? A co teprv uvnitř, bůhví, co tam všecko je!“ Myšlenky doktora Azíze, usazeného uprostřed květovaných závěsů a vůně santalových tyčinek, se odpoutaly od pacientky čekající na druhém břehu jezera. Táího trpký monolog mu násilím vniká do vědomí a vyvolává pocit tupého šoku, pach

chudobince, přebíjející vůni tyčinek... kmeta zřejmě něco rozzuřilo, posedl ho nepochopitelný vztek, který se zdá být namířen na jeho někdejšího přívržence, nebo, přesněji a záhadně řečeno, na jeho kuffík. Doktor Azíz se pokouší o společenskou konverzaci... „Vaši ženě se daří dobře? Pořád si ještě lidé povídají o vašem pytlí zlatých zubů?“ ... snaží se vzkřísit dávné přátelství; jenomže Táí je nyní k nezastavení a tryská z něj proud potupných nadávek. Heidelberský kuffík se chvěje pod přívalem urážek. „Oplzlej vepřovicovej kufr z Ciziny, plnej cizáckejch švindlů! Kufr velkejch pánů! Když si teď někdo zlomí ruku, ten kufr nedovolí felčarovi, aby mu ji ovázal listím. Dneska musí chlap nechat svou ženu, aby si lehla vedle toho kufru, a dívat se, jak se v ní párají nože. To je ohromný, co tihle cizáci nasazujou do hlav našich mladejch. Namouduši: je to moc zlý. Ten kufr by se měl smažit v pekelným ohni s koulema bezbožníků.“

...Statkář Ghaní natáhne palci šle a práskne jimi. „Velká příležitost, namouduši. Ve městě máte chvályhodnou pověst. Dobré lékařské vzdělání. Dobrá... slušná... rodina. Naše doktorka je teď nemocná, a tak se vám nabízí příležitost. Ta ženská věčně věků marodí, je už asi moc stará, a o nejnovějších vymoženostech branže nemá taky ponětí, tak co. Já tvrdím, že doktor se má vyléčit sám. A něco vám povím: ve svých obchodních vztazích jsem zcela objektivní. Pocity, lásku, to všechno si šetřím pouze pro svou rodinu. Pokud pro mě někdo neodvádí prvotřídní práci, může jít! Rozumíte mi? Takže: mé dceři Nasím není dobře. Vy ji výtečně ošetříte. Nezapomeňte, že mám přátele – a nemoc postihuje stejně ty dole jako ty nahoře.“

... „Pořád ještě nakládáte vodní hady do pálenky, aby vám dali mužnost, Táí? Pořád ještě máte rád nekořeněný lotosový kořen?“ Váhavé otázky, smetené přívalem Táího zuřivosti. Doktor Azíz začíná určovat diagnózu. Pro převozníka představuje kuffík Cizinu, je to vetřelec, nepřítel, pokrok. Ano, jistě, skutečně popletl hlavu mladému lékaři, ano, jistě, jsou v něm nože a léky proti choleře a malárii a neštovicím, a ano, spočívá mezi doktorem a převozníkem a postavil je proti sobě. Doktor Azíz se pouští do boje proti smutku a proti Táího hněvu, který se na něho začíná přenášet jako nákaza a stává se jeho vlastním, jenž vybuchuje velmi zřídka, ale dostavuje se, a když skutečně přijde, bez ohlášení v řevu vycházejícím z nejhlubšího nitra, zpusťší všechno kolem; a potom mizí a zanechává ho v údivu, proč jsou všichni tak rozrušení... Blíží se ke Ghaního domu. Šikáru očekává sluha, stojící se sepnutýma rukama na malém dřevěném molu. Azíz se soustřeďuje na nadcházející práci.

... „Souhlasila vaše lékařka s mojí návštěvou, pane Ghaní?“ ... Váhavá otázka je opět lehce odmrštěna. Statkář praví: „Ale jistě, proč by nesouhlasila. A teď pojďte se mnou, prosím.“

... Sluha čeká na molu. Přidržíje šikáru, když z ní s kuffíkem v ruce Adam Azíz vystupuje. A v té chvíli konečně promluví Táí přímo k mému dědečkovi. S opovržením ve tváři se táže: „Řekněte mi jedno, pane doktore: máte v tom kufru z kůže chcíplejch prasat takovou tu mašinku, se kterou cizí doktoři čichají?“ Adam vrtí hlavou, jelikož nechápe. Táího hlas se obaluje novými vrstvami znechucení. „Víte, vypadá to trochu jako chobot.“ Azíz, konečně chápující, co tím převozník míní, odpovídá: „Stetoskop? Přirozeně.“ Táí odpichuje šikáru od mola. Odplivuje si. Opírá se do vesla. „Věděl jsem to,“ brumlá si. „Teď takovou mašinku využiješ, místo vlastního frňáku.“

Můj dědeček se neobtěžuje s vysvětlováním, že stetoskop se podobá spíše uším než nosu. Potlačuje své vlastní rozčilení, podrážděný hněv zapuzeného dítěte; a krom toho pacientka čeká. Čas se zklidňuje a soustřeďuje na ten důležitý okamžik.

Dům byl bohatě zařízený, ale špatně osvětlený. Ghaní byl vdovec a služebnictvo toho očividně zneužívalo. Kouty byly zarostlé pavučinami a na okenních římsách ležely vrstvy prachu. Kráčeli dlouhou chodbou, jedny dveře byly dokořán a jimi Azíz zahlédl pokoj, který byl v šíleném nepořádku. Ten letmý pohled, spolu se zábleskem světla v Ghaního tmavých brýlích, náhle Azízovi napověděl, že statkář je slepý. Toto poznání ho ještě víc zneklidnilo: slepec, který tvrdí, že ho okouzluje evropské malířství? Také však na něj udělalo dojem, že Ghaní do ničeho nevrazil... zastavili se před silnými týkovými dveřmi. Ghaní řekl: „Počkejte tady chvilku“ a vešel do místnosti.

V pozdějších letech doktor Adam Azíz přísahal, že během té chvilky osamění v temných, pavouky zamořených chodbách statkářova sídla jej přepadla takřka neovladatelná touha otočit se a prásknout do bot. Jeho útroby, vysílené záhadou slepého milovníka umění, se v důsledku zákeřného jedu Táího mumlání naplnily mrňavou škrábající havětí, chřípí ho začalo svědit tak, až dospěl k přesvědčení, že se nějak nakazil venerickou chorobou. Cítil, jak se jeho nohy začínají ztěžka, jakoby zalité v olověných botách, otáčet; cítil, jak mu ve spáncích buší krev, a ovládl ho tak silný pocit, že se ocitl v bodu, odkud není návratu, že si málem pomočil své německé vlněné kalhoty. Aniž si to uvědomoval, začal divoce rudnout; a v tom okamžiku se před ním objevila jeho matka; seděla na podlaze před nízkým stolkem, držela proti světlu tyrkys a po obličejí se jí

jako ruměncem šířila vyrážka. V matčině tváři se usadilo všechno opovržení převozníka Táiho. „Tak už běž, utíkej,“ řekla mu Táiho hlasem, „nedělej si starosti se svou ubohou matkou.“ Doktor Azíz se přistihl, jak koktá: „M-m-máš místo syna budižkničemu, maminko, copak nevidíš, že mám uprostřed těla díru velkou jako meloun?“ Matka se bolestně usmála. „Nikdy jsi neměl srdce,“ povzdechla si a potom se proměnila v ještětěrku na stěně chodby a vyplázla na něho jazyk. Doktora Azíze přešla závrať, ale nebyl si jistý, zda nemluvil nahlas, a lámal si hlavu, co mínil tím plácáním o díře v těle, shledal, že nohy se mu zklidnily, a uvědomil si, že ho někdo pozoruje. Civěla na něho žena s bicepsy zápasníka a kynula mu, aby ji následoval do pokoje. Vzhled jejího sáří prozrazoval, že patří mezi služebnictvo, ale nebyla servilní. „Jste zelenější jak žába,“ řekla. „To jste celý vy, mladý doktoři. Přijdete do cizího domu, a játra se vám proměňej v rosol. Pojděte, pane doktore, jste očekáván.“ Svíraje svůj kufřík o chlup pevněji, následoval ji za tmavé týkové dveře.

... Do prostorné ložnice, která byla stejně spoře osvětlena jako zbytek domu, třebaže sem nadsvětlíkem vysoko na stěně prosakovaly prameny špinavě šedého světla. Ty zatuchlé paprsky osvětlovaly výjev, jehož pozoruhodnost nepředčilo nic, co lékař dosud v životě viděl: živý obraz, jehož mimořádná nezvyklost způsobila, že mu nohy začaly znovu cukat ke dveřím. Na světle stály nehnutě dvě další ženy, také stavěné jako profesionální zápasnice, a každá držela jeden cíp obrovského bílého prostěradla s pažemi vysoko zvednutými nad hlavou, takže prostěradlo mezi nimi viselo jako opona. Ze šera obklopujícího sluncem ozářené prostěradlo se vynořil pan Ghaní a nechal rozpačitého Adama přihloupě zírat na tu podivnou scénu asi půl minuty, a než padlo první slovo, dospěl doktor k jistému objevu:

V samém prostředku prostěradla byl vystřižen otvor, přibližný kruh o průměru zhruba dvaceti centimetrů.

„Zavři dveře, chůvo,“ poručil Ghaní první ze zápasnic a potom, otáčeje se k Azízovi, přeladil do důvěrného tónu. „V tomhle městě se vyskytuje spousta budižkničemů, kteří se několikrát pokusili vylézt do pokoje mé dcery. Potřebuje ochranu,“ řekl a kývl směrem k těm třem ženštinám obaleným svalstvem.

Azíz nespouštěl oči z podivného prostěradla. „Tak pojděte,“ řekl Ghaní, „prohlédnete moji Nasím teď hned. *Pronto.*“

Můj dědeček se rozhlédl po pokoji. „Ale kde je, pane Ghaní?“ vyhrkl nakonec. Zápasnice se opovržlivě zašklebily a – alespoň jemu to tak připadalo – napnuly svalstvo, kdyby se náhodou chtěl pokusit o nějakou nepřístojnost.

„Á, chápu váš zmatek,“ řekl Ghaní a jeho jedovatý úsměv se roztáhl. „Vy mládenci, kteří se vracíte z Evropy, zapomínáte na jisté věci. Pane doktore, moje dcera je samozřejmě slušné děvče. Nestrká své tělo pod nos cizích mužů. Jistě chápete, že vám nemohu dovolit, abyste se na ni díval, ne, za žádných okolností; proto jsem ji požádal, aby se postavila za to prostěradlo. Stojí tam, jak se sluší na dobře vychované děvče.“

Do hlasu doktora Azíze se vkradlo zoufalství. „Pane Ghaní, řekněte mi, jak ji mám ale prohlédnout, když ji nevidím?“ Ghaní se nepřestával usmívat.

„Laskavě mi řeknete, kterou část těla mé dcery je nutné prohlédnout. Já jí potom poručím, aby umístila požadovanou partii proti tomu otvoru, který tam vidíte. Tímto způsobem bude možno prohlídku úspěšně uskutečnit.“

„Jenomže, buď jak buď, na co si mladá dáma stěžuje?“ – můj dědeček, plný beznaděje. Na což pan Ghaní, s očima obracejícíma se v sloup a úsměvem křivícím se do žalostné grimasy, odpověděl: „Chudinka moje! Má hrozná, příšerná bolest v břiše.“

„V tom případě,“ řekl doktor Azíz s jistou zdrženlivostí, „ať mi prosím laskavě ukáže břicho.“

MERKUROCHROM

Padma – naše buclatá Padma – nádherně truceje. (Neumí číst a podobně jako všichni milovníci ryb nesnáší, když někdo umí něco, co ona ne. Padma: silná, veselá, útěcha mých posledních dní. Rozhodně však nepřejícná mrcha!) Pokouší se mě dostat od psacího stolu: „Tak jezte, přece to nevyhodím.“ Zůstávám tvrdošíjně shrbený nad papírem. „Co je tak vzácné,“ ptá se Padma a její pravá ruka podrážděně krájí vzduch, „že potřebuje takovýho škrábání?“ Odpovídám: teď když jsem prozradil podrobnosti svého narození, teď když mezi pacientkou a lékařem stojí děravé prostěradlo, není cesty zpátky. Padma si odfrkne. Zápěstí udeří o čelo. „Jak chcete, klidně si hladujte, koho to zajímá?“ Ještě jedno, hlasitější a konečné odfrknutí... ale já proti jejímu postoji nemám námitky. Na živobytí si vydělává tím, že celý den míchá bublající káď; dneska večer ji rozdráždilo něco ostrého a kyselého. Ta žena se silným zápěstím a poněkud chlupatým předloktím se kroutí, mává rukama, odchází. Chudák Padma. Věčně ji všechno rozčiluje. Snad dokonce i její jméno: což je dost pochopitelné, neboť její matka jí řekla, když byla Padma ještě malá, že dostala jméno podle lotosové královny, kterou vesničané běžněji nazývají „Královna lejna“.

Opět se rozhostilo ticho a já se vracím k listům papíru, jemně vonícím kurkumou, připravený a ochotný vyvést z mizérie vyprávění, které jsem včera nechal viset ve vzduchu – jako to dělala Šeherezáda, jejíž život závisel na tom, zda bude princ Šahrijár stráven zvědavostí, noc co noc! Začnu hned: a to prozrazením, že dědečkově neblahé tušení v chodbě nebylo neopodstatněné. V následujících měsících a letech byl uhranut tím, co mohu nazvat pouze čaromocí toho obrovského – a dosud neposkvrněného – prostěradla s dírou.

„Už zas?“ řekla Adamova matka a obrátila oči. „Něco ti řeknu, synku, to děvče je pořád na hromadě jen z toho, že má až moc dobrý bydlo. Moc cukrovinek a rozmazlování, a to jen kvůli tomu, že tam chybí

pevná mateřská ruka. Ale jen jdi, opečuj svou neviditelnou pacientku, tvá matka to se svou zanedbatelnou migrénou nějak vydrží.“

Abyste rozuměli, statkářova dcera Nasím Ghaníová si v oněch letech uhnala zcela mimořádné množství méně vážných nemocí a pokaždé byl vyslán nějaký majitel šikáry, aby povolal toho vysokého mladého pana doktora s velkým nosem, který si v údolí získává tak dobrou pověst. Návštěvy Adama Azíze v pokoji s proudem slunečního světla a třemi zápasnicemi se staly týdenním rituálem; a pokaždé mu byl dopřán letmý pohled zohaveným prostěradlem na jinou dvaceticentimetrovou kruhovou výseč těla mladé ženy. Původní bolest břicha následoval velmi lehce podvrtnutý pravý kotník, zarůstající nehet na palci levé nohy, drobné škrábnutí na levém lýtku. („Tetanus je svinstvo, pane doktore,“ řekl statkář, „moje Nasím nesmí umřít na odřenou nohu.“) Vyskytla se patálie s jejím ztuhlým pravým kolenem, které musel lékař rozmasírovat dírou v prostěradle... a po čase nemoci poskočily vzhůru, vyhýbajíce se jistým partiím, o nichž je zapovězeno mluvit, a začaly bujet v horní polovině těla. Trpěla čímsi záhadným, co její otec nazýval prstovou plísní a co způsobovalo, že se jí na rukou loupala kůže; měla slabé zápěstní kůstky, na něž jí Adam předepsal kalciové tablety, a trápily ji záchvaty zácpy, na které jí dal lekci z používání projímadel, neboť nepřicházelo v úvahu, aby mu bylo dovoleno podat klystýr. Měla horečky i podnormální teploty. V takových případech jí byl teploměr vkládán do podpaždí a on rozpačitě mumlal cosi o relativní neúčinnosti této metody. V protějším podpažním důlku jí jednou vykvetla stopová plíseň, kterou posypával žlutým pudrem; po tomto léčení – při němž jí musel jemně, leč důkladně vtírat zásyp do kůže, ačkoli to poddajné, tajemné tělo se začalo ošívát a třást a on uslyšel, jak prostěradlem prostupuje bezmocný smích, protože Nasím Ghaníová byla šíleně lechtivá – svědivý pocit ustal, avšak Nasím si brzy našla nový sortiment potíží. V létě byla zvýšeně anemická a v zimě bronchiální. („Má velice choulostivé průdušky,“ vysvětloval Ghaní, „jako flétničky.“) Daleko odtud v první světové válce střídala jedna krize druhou, ale i zde, v pavučinami obrostlém domě, vedl doktor Azíz totální válku proti nevyčerpatelným potížím své rozporcované pacientky. A v průběhu všech těch válečných let neopakovala Nasím jedinou chorobu. „Což pouze dokazuje,“ řekl mu Ghaní, „že jste dobrý lékař. Když jí něco vyléčíte, má od toho nadosmrti pokoj. Bohužel“ – udeřil se do čela – „teskní po své zemřelé matce, chudinka malá, a její tělo trpí. Není to dítě k pomilování?“

Doktor Azíz si tedy postupně vytvořil v hlavě obraz Nasím, neúplnou koláž z jednotlivě prohlížených částí jejího těla. Tato vidina rozděl-

lené ženy ho začala pronásledovat, a nejenom ve snech. Spleená jeho představitostí, provázela ho na všech pochůzkách, nastěhovala se mu do předpokoje vědomí, takže v bdělém stavu i ve spánku cítil ve špičkách prstů hebkost její lechtivé pokožky, dokonalá drobná zápěstí nebo půvab jejích kotníků; cítil její vůni po levanduli a čambéli; slyšel její hlas a její bezmocný dívčí smích; avšak stále neměla hlavu, protože nikdy neviděl její tvář.

Matka ležela na břiše na posteli, úplně odrovnaná. „Pojď honem a promačkej mě,“ řekla, „můj doktorský synáčku, tvé prsty dokážou ulevit svalům staré matky. Mačkej, mačkej, synku, a netvař se, jako by ti uletěly včely.“ Hnětl jí ramena. Zamručela, cukla sebou a uvolnila se. „Níž,“ řekla. „Výš. Napravo. Tam. Můj skvělý syn, který nevidí, co má statkář Ghaní za lubem. Je tak chytré, to mé dítě, a přitom ho netrkne, proč je ta holka věčně na hromádce s těmi svými nanicovatými neduhy. Poslouchej mě, synku: alespoň jednou se koukni na ten svůj frňák: Ghaní si myslí, že bys pro ni byl dobrá partie. Školy v cizině a vůbec. Pracovala jsem v kšeftech a svlíkaly mě oči cizích mužů, aby ses oženil s Nasím! Samozřejmě že mám pravdu, proč by se jinak zajímal o naši rodinu?“ Azíz svou matku zmáčkkl. „Ach Bože, přestaň, nemusíš mě hned zabít jen proto, že ti říkám pravdu!“

Psal se rok 1918 a Adam Azíz žil pro své pravidelné cesty na druhý břeh jezera. A jeho dychtivost se nyní ještě znásobila, jelikož bylo zřejmé, že – po třech letech – statkář a jeho dcera projeví ochotu snížit jisté bariéry. Nyní, vůbec poprvé, Ghaní řekl: „Boule v pravém prsu. Je to nebezpečné, doktore? Koukněte se. Prohlédněte si ho dobře.“ A tam, zarámované otvorem, bylo dokonale vytvarované a lyricky líbezné... „Musím na něj sáhnout,“ řekl Azíz, špatně ovládaje svůj hlas. Ghaní jej poplácal po zádech. „Ale ovšem, jen sahejte!“ zvolal. „Ruce léčitele! Uzdravující dotek, vidíte, doktore!“ A Azíz vztáhl ruku... „Odpusťte, že se ptám, ale nemá slečna zrovna svůj měsíční čas?“ ... Na tvářích zápasnic se objevují malé tajemné úsměvy. Ghaní vlídně přikyvuje. „Ano. Odložte rozpaky, příteli. Jsme vlastně jako jedna rodina.“ A Azíz: „V tom případě si nemusíte dělat starosti. Bouličky zmizí na konci její periody.“ ... A příště: „Natažený sval vzadu na stehně, pane doktore. Ukrutná bolest!“ A tam, v prostěradle, oslabujíc zraky Adama Azíze, visela fantasticky zaoblená a neskutečná půlka zadnice... A teď zase Azíz: „Dovolíte, abych...“ Vzápětí následuje slovo Ghaního a poslušná odpověď za prostěradlem; trhnutí za zdrhovací šňůru a pyžama padají z nebeského zadku, který se nádherně nadouvá otvorem. Adam Azíz se nutí do lékařského rozpoložení... natahuje ruku... dotýká se. Nevěří

svým očím, vzal by jed na to, že vidí, jak zadnice červená plachým, leč povolným ruměncem.

Ten večer Adam o tom ruměnci přemítal. Účinkovalo kouzlo prostěradla na obou stranách otvoru? Vzrušeně si představil, jak se jeho bezhlavá Nasím chvěje pod zkoumavým pohledem jeho očí, dotekem jeho teploměru, stetoskopu, prstů, a snaží se ve své mysli vytvořit jeho obraz. Byla samozřejmě v nevýhodě, jelikož neviděla nic než jeho ruce... Adam začal s pokoutným zoufalstvím doufat, že Nasím Ghaníová dostane migrénu nebo si odře dosud skrytou bradu, aby si mohli pohlédnout do tváře. Uvědomoval si, jak jsou jeho pocity neprofesionální, ale neudělal nic, aby je potlačil. Nemohl s nimi moc dělat. Žily svým vlastním životem. Zkrátka: můj dědeček se zamiloval a začal o děravém lajn-tuchu přemýšlet jako o něčem posvátném a magickém, neboť jím uviděl věci, které vyplnily prázdno v jeho nitru, vytvořené ve chvíli, když narazil nosem do zmrzlé hroudy a stal se terčem urážek převozníka Táiho.

V den skončení světové války dostala Nasím dlouho očekávané bolesti hlavy. Podobné historické shody okolností pošpinily a možná i přímo pokálely bytí mé rodiny na světě.

Skoro se ani neodvážil pohlédnout na to, co bylo zarámováno do otvoru v prostěradle. Možná že je příšerná, ano, proto celá tahle komedie... podíval se. A uviděl jemný obličej, který vůbec nebyl ošklivý, ale naopak vytvářel měkké pozadí pro její jiskřivé, démantové oči, které byly hnědé a zlatě tečkované: oči tygřice. Pád doktora Azíze do osidel lásky byl dokonán. A Nasím vybuchla: „Ale pane doktore, můj ty Bože, to je ale *nos!*“ Ghaní, rozzlobeně: „Dcero, dej si pozor na...“ Ale pacientka a lékař se smáli spolu a Azíz říkal: „Ano, ano, je to pozoruhodný exemplář. Prý v něm čekají panovnické dynastie...“ A kousl se do jazyka, protože se už už chystal dodat: „... jako soper.“

A Ghaní, který stál nevidomě vedle prostěradla tři dlouhé roky, a usmíval se a usmíval a usmíval, se znovu začal usmívat svým tajemným úsměvem, který se odrážel na rtech zápasnic.

Mezitím přijal převozník Tái záhadné rozhodnutí, že se přestane mýt. V údolí prosáklém sladkovodními jezery, kde se i nejchudší mohli pyšnit (a také se pyšnili) čistotou, se Tái rozhodl, že bude smrdět. Už tři roky se ani nekoupal, ani nemyl po vykonání potřeby. Nosil stejné šaty, neprané, jak byl rok dlouhý; jeho jediným ústupkem zimě bylo, že si přes tlející volné kalhoty přehodil kabátec z ovčí vlny. Košíček s horkými uhlíky, který nosil podle kašmírských zvyklostí pod ním,

aby se zahřál v lezavé zimě, pouze oživoval a vypichoval jeho odpor-
né pachy. Začal schválně zvolna proplouvat kolem domu Azízových
a vypouštěl strašlivé výpary svého těla přes zahrádku až do domu.
Květiny uvadly, z římsy před oknem starého otce Azíze odletěli ptáci.
Tái samozřejmě přišel o práci; zvláště Angličané neměli chuť nechat
se převážet žumpou v lidské podobě. Kolem jezera se vyprávělo, že
Táiho žena, dohnaná téměř k šílenství náhlou starochovou špinavostí,
úpěnlivě manžela prosila, aby jí prozradil důvod. Odpověděl jí:
„Zeptej se našeho doktora, kterej se vrátil z ciziny, zeptej se toho no-
satce, toho Němčoura Azíze.“ Byl to tedy pokus urazit lékařovo pře-
citlivělé chřípí (v němž svědění varující před nebezpečím poněkud
ustoupilo před znecitlivějící péčí lásky)? Anebo gesto vyjadřující pře-
trvávající odpor vůči vpádu doktorského kufříku z Heidelbergu? Jed-
nou se Azíz zeptal kmeta rovnou, co má to všechno znamenat, ale Tái
na něho pouze dýchl a odvesloval. Závan toho dechu Azíze skoro
porazil, byl ostrý jako břitva.

Roku 1918 Azízův otec, připravený o své ptáky, ve spánku zemřel;
a jeho matka, která díky úspěchu Azízovy praxe mohla prodat živnost
s drahokamy a která v úmrtí manžela spatřovala pro sebe milosrdný
únik ze života naplněného povinnostmi, se okamžitě odebrala na
vlastní úmrtní lože a následovala svého muže ještě před uplynutím
čtyřicetidenního období smutku. Než se indické pluky vrátily na kon-
ci války domů, byl doktor Azíz úplný sirotek a svobodný muž – až na
to, že jeho srdce si podmanila díra o průměru nějakých dvacet centi-
metrů.

Drtivý důsledek Táiho chování: rozvrátil dobré lékařovy vztahy s pla-
vicími se obyvateli od jezera. On, který jako malý kluk bez zábran klá-
bosil s prodavačkami ryb a květinářkami, shledal, že na něho lidé hle-
dí úkosem. „Zeptej se toho nosatce, toho Němčoura Azíze.“ Tái ho
označil za cizáka, a tudíž osobu, které se nedá tak úplně věřit. Neměli
převozníka v lásce, ale jeho proměna, o kterou se doktor očividně při-
činil, je zneklidňovala ještě víc. Azíz zjistil, že chudina mu nedůvěřu-
je, že ho dokonce přehlíží; a těžce ho to ranilo. Teď už chápal, o co
Táimu jde: snaží se ho vyštvat z údolí.

Ani příběh s prostěradlem se neutajil. Zápasnice byly zřejmě méně
diskrétní, než se zdály. Azíz si začal všímat, že lidé si na něho začínají
ukazovat. Ženy se chichotaly do dlaní...

„Rozhodl jsem se, že nechám Táiho vyhrát,“ řekl. Tři zápasnice, dvě
držící prostěradlo, třetí okounějící u dveří, napínaly sluch, aby ho sly-
šely přes vatu v uších. („Přinutila jsem otce, aby to udělal,“ řekla mu

Nasím, „od nynějška už tyhle tlachalky nebudou trandat a treperendit.“) Nasíminy oči, zarámované otvorem, se rozšířily jako dosud nikdy.

... Právě tak jako jeho, když před několika dny kráčel ulicemi města a viděl, jak přijíždí poslední zimní autobus, pomalovaný barevnými nápisy – ve předu DÁ-LI BŮH v zelené přecházející do červené, vzadu modře stínovaný žlutý výkřik DÍKY BOHU! a nestoudně hnědý PARDON A SBOHEM! –, a poznal, i přes pavučinu nových kruhů a vrásek na její tváři, Ilse Lubinovou, která z něho vystoupila...

Poslední dobou ho statkář Ghaní nechával samotného se strážkyněmi, které měly ucpávky v uších: „Abyste si spolu mohli trochu promluvit; vztah mezi lékařem a pacientkou se může prohloubit pouze v naprosté diskretnosti. Už to chápu, pane Azízi – odpusťte mi mou dřívější dotěrnost.“ Poslední dobou se Nasímín jazyk čím dál víc rozvazoval. „Co jsou to za řeči? Co jste – chlap nebo myš? Odejít z domu kvůli nějakému smradlavému převozníkovi!“...

„Oskar zemřel,“ řekla mu Ilse, srkající čerstvou citrusovou šťávu na polštářovém sedátku jeho matky. „Jako komediant. Šel agitovat mezi vojáky, říct jim, aby přestali dělat šachové figurky. Ten blázen si opravdu myslel, že na místě zahodí pušky a rozejdou se. Sledovali jsme ho z okna a já se modlila, aby ho neudupali k smrti. Pluk se už naučil pochodovat stejným krokem, nepoznal bys je. Když došel na roh naproti cvičišti, zakopl o vlastní tkaničku a padl do ulice. Přejel ho štábní vůz. Chudák na místě zemřel. Nikdy si neuměl pořádně zavázat tkaničky, pitomec“ ... v té chvíli jí na řasách mrzly démanty... „Taková jako on kazí anarchistům pověst.“

„No dobře,“ připustila Nasím, „takže máš příležitost získat dobrou práci. Ágerská univerzita je slavná, nemysli si, že to nevím. Univerzitní lékař!... to zní slušně. Řekni, že ti na tom tak záleží, a je to něco jiného.“ Řasy v otvoru povadly. „Bude se mi samozřejmě po tobě stýskat...“

„Jsem zamilovaný,“ řekl Adam Azíz Ilse Lubinové. A později: „... Viděl jsem ji jenom dírou v prostěradle, po kouskách, a přísahám, že se jí zadek červená studem.“

„Určitě tady něco rozprašují do vzduchu,“ řekla Ilse.

„Nasím, dostal jsem to místo,“ řekl Adam vzrušeně. „Dneska mi přišel dopis. Mám nastoupit příští rok v dubnu. Tvůj otec tvrdí, že najde kupce na můj dům a taky na ten obchod s drahokamy.“

„Výborně,“ našpulila rty Nasím. „Takže teď si musím najít nového doktora. Anebo si třeba pozvu zase tu starou čarodějnici, která ani neví, že dvakrát dvě jsou čtyři.“

„Protože jsem sirotek,“ řekl doktor Azíz, „musím chodit sám místo členů své rodiny. Přesto jsem přišel, pane Ghaní, poprvé bez toho, abyste pro mě poslal. Nejsem tady jako lékař.“

„Drahý chlapče!“ Ghaní, plácaje Adama po zádech. „Ovšem že si ji musíš vzít! Dostaneš prvotřídní věno! Peníze nehrají roli! A bude to svatba, jakou tady ještě nikdo nikdy nezažil!“

„Nemohu odjet bez tebe,“ řekl Azíz Nasím. A Ghaní: „Dost toho ty játru! Tu šaškárnu s prostěradlem už nepotřebujem! Hodte ho na zem, ženské, tohle jsou teď mladí zamilovaní!“

„Konečně,“ řekl Adam Azíz, „konečně tě vidím celou. Ale teď už musím jít. Za pacienty... a taky u mě bydlí jedna stará známá, musím jí to říct, bude mít velkou radost. Jedna drahá přítelkyně z Německa.“

„Ne, Adam bábá,“ řekl jeho sluha, „od rána jsem bégam Ilse neviděl. Najala si starého Táiho a jela se projet šikárou.“

„Co mám říct, pane?“ mumlal Tái pokorně. „Jsem opravdu poctěn, že mě zavolali do domu takového potentáta. Pane, ta dáma si mě najala na výlet do Mughalských zahrad, aby to stihla dřív, než jezero zamrzne. Tichá dáma, pane doktore, celou dobu z ní nevyšlo jediný slůvko. A tak jsem se zabejval svejma vlastnima nehodnejmá myšlenkama, jak už to tak starý blázni dělaj, a najednou koukám, že není ve svém sedátku. Pane, přísahám při hlavě své ženy, přes opěradlo není vidět, tak jak jsem to mohl tušit? Věřte ubohýmu převozníkovi, kterej byl vašim přítelem, už když jste byl malej...“

„Adam bábá,“ přerušil ho starý sluha, „promiňte, ale právě jsem našel na jejím stole tenhle papír.“

„Vím, kde je,“ doktor Azíz hleděl upřeně na Táiho. „Nevím, jak se mi můžete pořád plést do života; ale kdysi jste mi to místo ukázal. Řekl jste tehdy: některé bílé ženy se sem přicházejí utopit.“

„Já, pane?“ Tái šokovaný, páchnoucí, nevinný. „Žal vám poplantal hlavu! Jak bych moh vědět takový věci?“

A poté co parta loďařů s prázdnými obličejí vylovila nafouklé, řasami obalené tělo, navštívil Tái kotviště šikár a řekl těm mužům, couvajícím před jeho dechem vykleštěného býka stiženého úplavicí: „Přej za to můžu já, no tohle! Zve si sem ty své prostopášný Evropany, a pak mi vyčítá, když skočej do jezera!... A já se ptám, jak věděl, kde je třeba hledat? Ano, zeptejte se ho, zeptejte se toho nosála Azíze!“

Zanechala vzkaz. Stálo v něm: „Já to tak nemyslela.“

Zdržím se komentáře; tyto události, které se nazdařbůh vytrousily z mých rtů, zkomolené chvatem a vzrušením, nechť posoudí jiní. Do-

volte, abych otevřeně řekl, že během té dlouhé, kruté zimy 1918–19 Táí onemocněl, chytil nějakou prudkou kožní chorobu, podobnou evropskému prokletí, jemuž se říká „královské zlo“, ale odmítl jít za doktorem Azízem a léčil se u místního homeopata. A v březnu, když jezero rozmrzlo, slavila se ve velkém stanu na zahradě domu statkáře Ghaního svatba. Svatební smlouva zajistila Adamu Azízovi úctyhodnou hromadu peněz, určenou na zakoupení domu v Ágře, a součástí věna, na lékařovo zvláštní přání, bylo také jisté zohavené prostěradlo. Novomanželé seděli na květinami ověnceném a studeném pódiu a kolem nich procházeli v zástupu hosté a házeli jim do klína peníze. Tu noc položil dědeček prostěradlo pod svou nevěstu a pod sebe a ráno ten kus bílé tkaniny zdobily tři kapky krve, tvořící malý trojúhelník. Dopoledne bylo prostěradlo vystaveno na veřejnosti a po obřadu stvrzujícím, že manželství bylo učiněno zadost, přijela přepychová limuzína, najatá statkářem, a odvezla mé prarodiče do Amritsaru, kde nastoupili do poštovního rychlíku. Hory se seběhly a civěly, jak dědeček naposled opouští svůj dům. (Jednou se vrátí, ale už neodejde.) Azízovi se zdálo, že vidí, jak na břehu stojí věkovitý převozník a dívá se, jak odjíždějí – nejspíš se ale mýlil, protože Táí polehával. Chrám na Šankaráčárjově vrchu, který se podobal puchýři a který muslimové kdysi překřtili na Tachte Sulajmán, čili Šalamounův trůn, si jich nevšímal. Jak vůz ujížděl na jih, vlnily se kolem nich stále ještě bezlisté topoly a zasněžená šafránová pole a ve starém koženém kuffíku, uloženém v zavazadlovém prostoru auta, ležely mezi jiným i stetoskop a prostěradlo. Doktor Azíz ucítil v nejnižším bodě žaludku pocit, který se podobal beztíži.

Anebo pádu.

(... A teď jsem obsazen do role ducha. Je mi devět a celá naše famílie, otec, matka, Opička a já, bydlíme v domě mých prarodičů v Ágře a vnoučata – včetně mě – nacvičují tradiční novoroční hru; mě obsadili do role strašidla. V duchu tohoto poslání – a pokradmu, abych uchoval tajemství nadcházejícího představení – důkladně prohledávám dům ve snaze najít strašidelný převlek. Dědeček je venku, na pochůzce. Jsem v jeho pokoji. A vtom, na jedné skříni, nacházím velký starý kufr, pokrytý prachem a pavučinami, ale odemčený. A v něm leží odpověď na mé modlitby. Není to jenom pouhé prostěradlo, tohle už má dokonce vystřižený otvor! Je tady, uvnitř koženého kuffíku ve velkém kufříku, hned pod starým stetoskopem a tubou zplsnivělého Vickova inhalátoru... použití prostěradla v našem představení vyvolalo jedním slovem senzaci. Dědeček ho zbystril a s hurónským řevem se zvedl. Dlouhým

krokem nakráčel na jeviště a přímo přede všemi mě odstrašidil. Babička stáhla rty tak pevně, až se zdálo, že snad úplně zmizely. Ti dva, to jest ten, co na mě hřímal hlasem zapomenutého převozníka, a ta, která dávala průchod svému hněvu skrze zmizelé rty, degradovali hrůzu nahánějící strašidlo na fňukající trosku. Utekl jsem, vzal jsem nohy na ramena a běžel do pšeničného políčka, nemaje tušení, co se stalo. Seděl jsem tam – možná právě na tom místě, kde usedl sám Nádír Chán! – několik hodin a pořád dokola jsem si přísahal, že už nikdy neotevřu zapovězený kufr, a měl jsem trochu vztek, že nebyl v první řadě zamčený. Ale z jejich hněvu jsem usoudil, že prostěradlo je kdoví proč opravdu hodně důležité.)

Přerušila mě Padma, která mi přinesla večeři a pak mi ji odepřela s těmito vyděračskými slovy: „Jestli máte tolik času, že si můžete kazit oči tím čmáráním, musíte mi to aspoň přečíst.“ Podvolil jsem se – ale naše Padma bude třeba užitečná, protože jí nelze zabránit, aby kritizovala. Obzvláště ji zlobí moje poznámky o jejím jméně. „Co vy víte, městskej panáčku?“ zvolala a rukou rozřízla vzduch. „U nás na vesnici není hanba mít jméno po Bohyni lejna. Okamžitě napište, že jste zas odřel kozla!“ V souladu s přáním mého lotosu vkládám následující krátký paján na Lejno.

Dobytčí lejno, které zúrodňuje a dává růst plodinám! Lejno, z kterého – ještě čerstvého a vlhkého – se uplácávají tenké placky, podobné čapátí, a prodávají vesnickým stavitelům na zpevňování stěn hliněných domků! Lejno, jehož příchod z dolejšího konce krav má velký význam při vysvětlování jejich božského a posvátného postavení! Ach ano, mýlil jsem se, přiznávám, že jsem byl předpojatý, nepochybně proto, že jeho nešťastný odér dráždí můj citlivý nos – jak to musí být nádherné, jak nevýslovně milé být jmenován Dvorním dodavatelem lejna!

... Dne 6. dubna 1919 se celým svatým městem Amritsarem šířil zápach (úžasný, Padmo, nebeský!) kravského lejna. A snad ten (lepší!) puch neurazil Nos na obličejí mého dědečka – koneckonců, kašmírští venkované ho používali, jak popsáno výše, místo malty. Dokonce ani ve Šrínagaru nebyli pouliční prodavači s kárami naloženými kravinčovými koláči ničím neobvyklým. Jenomže tehdy trus vysychal, byl utlučený, užitečný. Amritsarský trus byl čerstvý a (co je horší) byla ho hojnost. Ani nebyl všecek kravský. Vycházel ze zadků koní mezi ojemi nesčetného množství nejrůznějších vozíků a drožek; a svou potřebu vykonávali lidé a muly a psi a mísili se v bratrství hoven. Ale byly tam

i krávy: prašnými ulicemi se toulaly posvátné krávy, každá si hlídala vlastní revír a uplatňovala svůj nárok rozséváním výkalů. A co teprv mouchy! Veřejný nepřítel číslo jedna, radostně bzučící od jednoho kouřícího lejna k druhému, oslavoval a křížem opyloval tyto ochotně nabízené ofěry. I město bylo plné hemžení, jako by se v něm odrážel pohyb much. Doktor Azíz shlédl z okna hotelu na tuto scénu v okamžiku, kdy kolem prošel s rouškou přes obličej džinistický mnich, zametající chodník před sebou košťátkem, aby nezašlápl mravence nebo dokonce mouchu. Z káry s občerstvením stoupaly sladké kořeněné výpary. „Horké pakóry, pakóry horké!“ U krámku přes ulici kupovala nějaká běloška hedvábí a muži v turbanech na ní viseli hladovými pohledy. Nasím – nyní Nasím Azízovou – trápily prudké bolesti hlavy; bylo to vůbec poprvé, co se jí vrátila nějaká nemoc, avšak život za hranicemi jejího tichého údolí na ni zapůsobil trochu jako šok. U postele měla rychle se prázdnící džbáněk s čerstvou citrusovou šťávou. Azíz stál u okna a nasával atmosféru města. Na slunci zářila věž Zlatého chrámu. Jenomže jeho svědil nos: něco tady nehrálo.

Detail pravé ruky mého dědečka: nehty kotníky prsty, všechno bylo větší, než by se dalo čekat. Na vnějších hranách chomáčky rezavých chloupků. Palec a ukazováček přitisknuté k sobě, oddělené pouze tloušťkou papíru. Zkrátka: můj dědeček držel v ruce leták. Byl mu do ní vložen (prostříháme na celek – nikomu z Bombaje by neměl chybět základní filmařský žargon), když vstoupil do hotelové haly. Uličník peláší otáčivými dveřmi a za patami se mu rozsypávají letáky, když se za ním rozběhne čaprásí. Zběsilé otáčky ve dveřích, dokoladokola, dokud si také ruka hotelového poslíčka neřekne o detail, protože tiskne palec k ukazováčku, jež odděluje pouze tloušťka uličníková ucha. Mladistvý šířitel kanálních traktátů je vyhozen, ale dědeček si přesto lístek s výzvou ponechal. Když se teď dívá z okna, vidí jeho ozvěnu na protější zdi, na minaretu mešity a ve velkých černých novinových písmelech pod paží pouličního prodavače. Leták, noviny, mešita a zeď křičí: *Hartál!* Den klidu! Což znamená, doslova řečeno, den smutku, nehybnosti, ticha. Jenomže tohle je Indie ve vrcholném období Mahátmy, kdy se dokonce i jazyk podrobuje příkazům Gándhídžího, a slovo, pod jeho vlivem, nabylo nových rezonancí. *Hartál* – 7. duben, shodují se mešita, noviny, zeď a leták, protože Gándhí nařídil, aby se toho dne celá Indie zastavila. Aby pokojně vyjádřila smutek nad pokračující přítomností Britů.

„Nechápu den smutku, když nikdo nezemřel,“ pláče Nasím tiše. „Proč nepojedou vlaky? Jak dlouho tu budeme trčet?“

Doktor Azíz zahlédne na ulici mladého vojáka a napadne ho – Indové bojovali za Brity a tolik z nich už vidělo svět a bylo poznamenáno cejchem Ciziny. Nebudou se do starého světa vracet snadno. Britové se dopouštějí omylu, když se snaží otočit hodiny zpátky. „Byla chyba přijmout Rowlattův zákon,“ mumlá.

„Jaký zákon?“ naříká Nasím. „Co je to zase za nesmysl?“

„Zákon proti politické agitaci,“ vysvětluje Azíz a vrací se ke svým úvahám. Tái kdysi řekl: „Kašmířané jsou jiní. Například zbabělí. Dej Kašmířanovi do ruky pušku, a bude muset vystřelit sama – nikdy se neodvážá zmáčknout spoušť. Nejsme jako Indové, kteří válčí v jednom kuse.“ Azíz, který si vtloukl Táiho do hlavy, se necítí Indem. Ostatně Kašmír není přísně vzato součástí Impéria, nýbrž samostatným knížectvím. Není si jist, zda *hartál* z letáku, mešity, zdi a novin je jeho bojem, byť se nyní nachází na okupovaném území. Odvrací se od okna...

... A vidí, jak Nasím pláče do polštáře. Od chvíle, kdy ji o jejich druhé noci požádal, aby se trochu hýbala, pořád pláče. „Hýbala?“ zeptala se. „Jak hýbala?“ Přišlo mu to trapné a řekl: „Prostě se hýbej, totiž, jako žena...“ Vyjekla hrůzou. „Můj ty Bože, koho jsem si to vzala? Já vás znám, vy navrátilci z Evropy! Chodíte za bůhvíjakými ženami a potom se nás snažíte nutit, abychom se chovaly jako ony! Tak heleďte, pane doktore, manželství nemanželství, nejsem žádná... nějaká taková!“ Tohle byla bitva, kterou můj dědeček nikdy nevyhrál; udala tón jejich manželství, které se rychle změnilo v místo častých a ničivých válek, jejichž pustošivý účinek rychle proměnil mladou dívku za prostěradlem a netaktního mladého lékaře v jiné, odcizenější bytosti... „Co teď, ženo?“ ptá se Azíz. Nasím ukrývá obličej do polštáře. „Co ještě chceš?“ říká polohlasem. „To ti nestačí, že mě nutíš, abych chodila nahá před cizími muži?“ (Řekl jí, aby vyšla z pardy.)

Říká: „Košile tě zahaluje od šíje k zápěstí a kolenu. Volné kalhoty tě zakrývají až po kotníky. Zbývají tvoje chodidla a tvář. Ženo, jsou tvoje chodidla a tvář nemravné?“ Ale ona kvílí: „Uvidí víc! Uvidí moji nejhlubší hanbu!“

A nyní dojde k nehodě, která nás vystřelí do světa merkurochromu... Azíz, který cítí, jak z něho zlost pomalu vyprchává, vytahuje ze ženina kufru všechny její pardové roušky, háže je do plechového odpadkového koše s obrázkem Guru Nánaka na boku a zapaluje je. Plameny prudce vyskakují, zaskočí ho, olizují závěsy. Adam běží ke dveřím a volá o pomoc, zatímco laciné závěsy jsou v jednom ohni... a do pokoje vbíhají sluhové, hosté a pradelny a plácají hořící tkaniny prachovkami, ručníky a cizím prádlem. A jsou tu vědra; oheň uhasíná; a Nasím se

choulí na posteli, když do pokoje plného dýmu vtrhne asi pětatřicet sikhů, hinduistů a nedotknutelných. Konečně odcházejí a Nasím, dřív než zarputile stiskne rty, pronáší dvě věty.

„Jsi šílenec. Chci ještě citrusovou šťávu.“

Můj dědeček otvírá okno a obrací se ke své nevěstě. „Potrvá dlouho, než dým vyvětrá; půjdu se projít. Půjdeš se mnou?“

Rty stisknuté, oči pevně zavřené; hlava jediným vášnivým pohybem říká Ne; a dědeček vychází do ulic sám. Jedovatost na rozloučenou: „Zapomeň na to, že jsi holka z Kašmíru. Začni přemýšlet o tom, že jsi moderní indická žena.“

... Zatímco v kantonmentu, v generálním štábu britské armády, si jistý brigádní generál R. E. Dyer voskuje knír.

Je 7. dubna 1919 a v Amritsaru ztrácí Mahátmův velkolepý plán půdu pod nohama. Obchody zavřely, nádraží je uzavřené, ale davy řádících demonstrantů je násilím otevírají. Doktor Azíz, s koženým kufříkem v ruce, je na ulici a pomáhá, kde může. Ušlapaná těla byla ponechána tam, kde padla. Ovazuje rány, štědře je potírá merkurochromem, který jim dodává ještě krvavějšího vzhledu, ale aspoň je dezinfikuje. Konečně se vrací do svého hotelového pokoje v šatech prosáklých rudými skvrnami, a Nasím začíná panikařit. „Dovol, pomůžu ti, Alláh mě nestrestej, co jsem si to vzala za chlapa, který se chodí rvát na ulici s darebáky!“ Obskakuje ho s chomáčky vaty namočenými ve vodě. „Nechápu, proč nemůžeš být jako doktor stejně seriózní jako normální lidé a neléčíš jenom důležité nemoci a tak? Ach Bože, jsi samá krev! Sedni si, honem si sedni, ať tě aspoň umeju!“

„To není krev, ženo.“

„Myslíš, že jsem slepá? Proč ze mě musíš dělat blázna ještě i teď, když jsi zraněný? To se tvá žena o tebe nesmí ani postarat?“

„To je merkurochrom, Nasím. Červená vodička.“

Nasím – která se proměnila ve smršť činorodosti a popadala šaty a roztáčela kohoutky – ztuhla. „Děláš to schválně,“ říká, „aby to vypadalo, že jsem pitomá. Ale já nejsem hloupá. Přečetla jsem hodně knížek.“

Je 13. dubna a oni jsou stále v Amritsaru. „Tohle ještě neskončilo,“ řekl Adam Azíz své ženě. „Nemůžeme jet, chápeš, mohou znovu potřebovat doktory.“

„Takže to tady musíme dřepět a čekat na konec světa?“

Podrbal se na nose. „Ne, tak dlouho ne, bohužel.“

To odpoledne jsou ulice zčistajasna plné lidí a všichni jdou jedním směrem, nedbajíce nařízení nového Dyerova stanného práva. Adam říká Nasím: „Někde je určitě nějaké shromáždění – armáda to jen tak nenechá. Vyhlásili totiž zákaz shromažďování.“

„Proč musíš jít? Proč nepočkáš, až tě zavolají?“

... Volným prostranstvím může být cokoli od pustiny po park. Největší volné prostranství v Amritsaru se nazývá Džalijánválská zahrada. Není zarostlé trávou. Všude jen samé kamení, plechovky, skleněné střepy a jiné smetí. Chcete-li se k němu dostat, musíte projít velmi úzkou uličkou mezi dvěma domy. Třináctého dubna tudy proudí mnohatisícový dav Indů. „Je to pokojná demonstrace,“ říká někdo doktoru Azízovi. Stržen davem dostává se na konec uličky. V pravé ruce svírá kufřík z Heidelbergu. (Detail je zbytečný.) Víím, že je strachy bez sebe, protože nos ho svědčí jako dosud nikdy; je to však vzdělaný lékař, vytěšňuje předtuchu ze svého vědomí a vstupuje na prostranství. Kdosi pronáší zanícený projev. Pouliční prodavači se proplétají mezi lidmi a prodávají čanu a cukrovinky. Vzduch je nasycen prachem. Dědeček se rozhlíží a zdá se mu, že zde nejsou žádní ničemové, žádní výtržníci. Skupinka sikhů rozprostřela na zem ubrus, posadili se kolem něho a jedí. Ve vzduchu se stále vznáší pach výkalů. Azíz proniká do nitra davu v okamžiku, kdy ke vstupu do uličky přijíždí brigádní generál R. E. Dyer s padesáti bílými vojáky. Je to vojenský velitel města Amritsaru – přece jenom významný muž; navoskované špičky jsou ztuhlé důležitostí. Jednapadesát mužů pochoduje uličkou a svědění v nose mého děda přechází v šimrání. Jednapadesát mužů vstupuje na prostranství a zaujímá postavení, dvacet pět po Dyerově pravici, dvacet pět po jeho levici; a Adam Azíz se přestává soustřeďovat na to, co se děje kolem něho, protože šimrání nabylo nesnesitelné intenzity. Ve chvíli, kdy generál Dyer vydává povel, praští kýchnutí mého dědečka naplno do obličeje. „Hééé-pčíí!“ kýchne, ztrácí rovnováhu a padá dopředu za svýmnosem, a tím si zachraňuje život. Jeho „doktorská diplomatka“ letí s ním a lahvičky, mastičky a injekční stříkačky se válejí v prachu. Zuřivě hrabe lidem pod nohama a snaží se zachránit nádobíčko dřív, než ho rozšlapou. Ozve se hluk podobný drkotání zubů v zimě a někdo na něho padá. Něco červeného mu barví košili. Ke sluchu mu teď doléhají výkřiky a naříkání a to podivné drkotání neustává. Stále víc lidí klopýtá o mého dědečka a padá na něho. Začne mít strach o svoje záda. Přezka kufříku se mu zarývá do hrudníku a zanechává tam úpornou a záhadnou podlitinu, která se mu ztratí teprve až po mnoha letech, po smrti, na Šankaráčárově vrchu čili Šalamounově trůnu. Nos má připláclý

k lahvičce s červenými pilulkami. Drkotání ustává a je slyšet pouze hlasy lidí a ptáků. Pouliční ruch jako by vůbec neexistoval. Padesát mužů generála Dyera odkládá kulometry a odchází. Vypálili celkem jeden tisíc šest set padesát kulek do neozbrojeného davu. Z nich tisíc pět set šestnáct našlo svůj cíl a zabilo nebo zranilo nějakého člověka. „Vyznamenali jste se,“ říká Dyer svým mužům, „udělali jsme záslužnou věc.“

Když dědeček dorazil té noci domů, babička, aby se mu zavděčila, se usilovně snažila chovat jako moderní žena, a tak při pohledu na něj nehnula brvou. „Koukám, že ses zase polil merkurochromem, nešiko,“ řekla smířlivým tónem.

„To je krev,“ odpověděl, a ona omdlela. Když ji několika krystalky čichací soli přivedl k sobě, zeptala se: „Jsi raněný?“

„Ne,“ odpověděl.

„Ale kde jsi, můj ty Bože, byl?“

„Nikde na Zemi,“ řekl a roztřásl se v jejím objetí.

Přiznávám, že i moje ruka se zachvěla; ne tak úplně kvůli tématu, ale že jsem si všiml, jak se mi pod kůží na zápěstí objevila tenká, vlasečnicová prasklina... Nevadí. Všichni dlužíme smrti život. Dovolte mi tedy skončit nepotvrzenou zprávou, že převozník Táí, který se vyléčil ze své skrofulózní infekce brzy poté, co můj dědeček opustil Kašmír, zemřel teprve v roce 1947, kdy se (prý) rozzuřil, že Indie s Pákistánem bojují o jeho údolí, a pěšky se vypravil do Čambu právě za tím účelem, že se postaví mezi znepřátelené armády a od plic jim řekne, co si o tom všem myslí. Kašmír Kašmířanům: to měl na srdci. Samozřejmě ho zastřelili. Oskar Lubin by pravděpodobně schválil jeho rétorické gesto; R. E. Dyer možná pochválil střelecké umění jeho vrahů.

Musím jít do postele. Padma čeká; a já potřebuju trochu tepla.

PLIVÁTKA

Prosím, věřte, že se rozpadávám.

Nemluvím v obrazech; ani to není zahajovací gambit nějaké melodramatické, dvojsmyslné, opovrženíhodné prosby o soucit. Míním tím zcela prostě, že jsem začal po celém těle pukat jako starý džbán – že mé ubohé tělo, podivné, nevzhledné, otlučené příliš četnými ranami historie, vydrénované nahoře a vybrané dole, zmrzačené dveřmi, mláčené do hlavy plivátky, se začalo párat ve švech. Zkrátka, doslova se rozkládám, prozatím pomalu, byť se dají pozorovat známky zrychlení. Žádám vás pouze, abyste se smířili (jako jsem se smířil já) s tím, že se nakonec rozpadnu na (přibližně) šest set třicet milionů částic anonymního a neodvratně zapomnětlivého prachu. Proto jsem se rozhodl svěřit všechno papíru dřív, než zapomenu. (Jsme národem zapomnětlivých.)

Občas se vyskytnou okamžiky hrůzy, avšak rychle pomíjejí. Panika stoupá vzhůru jako mořská obluda k hladině, aby si lokla vzduchu, bublá na povrchu, ale nakonec se vrací do hlubin. Především musím zachovat ledový klid. Žvýkám betel s oříšky a plivu do laciné mosazné misky v prastaré hře na střefování slinou do plivátka: hru Nádira Chána, kterou se naučil od starců v Ágře... dneska si můžete koupit „raketový pán“, v němž, stejně jako v betelové pastě, která barví dásně do červena, je v listu zabalená útěšná špetka kokainu. Jenomže to by byl švindl.

... Z mých stránek stoupá neklamný závan čatní. Dovolte mi tedy, abych vám přestal motat hlavu: já, Salím Sinái, majitel nejcitlivějšího čichového orgánu v dějinách, jsem věnoval své poslední dny velkorysé přípravě kořených směsí. Jenomže: „Kuchař?“ vyjeknete hrůzou. „Pouhý chánsámán? Jak je to možné?“ Připouštím, že mistrovské ovládnutí rafinovaností kuchařského umění a jazyka je skutečně vzácné; přesto jsem to dokázal. Nemůžete to pochopit; jenomže já nejsem, rozumějte, nějakým obyčejným kuchtíkem za dvě stě rupií měsíčně, ale

šéfkuchařem ve vlastní kuchyni, pracujícím pod šafránově zeleným mžikavým okem své osobní neónové bohyně. A má čatní a kasaundí koneckonců s mým nočním spisováním souvisejí – ve dne mezi káděmi s lákem, v noci mezi řádky těchto stránek trávím čas na velkém díle, jehož účelem je uchovat to, čemu hrozí zánik. Paměť, stejně jako ovoce, zachraňuji před zkázou, kterou přinášejí hodiny.

U mého lokte však stojí Padma a ne zrovna vlídně mě nutí, abych se vrátil do světa lineárního vyprávění, světa, v němž se události odvíjejí pěkně popořádku: „Při týhle rychlosti vám bude dvě stě let, než se dostanete k tomu, jak jste se narodil,“ žehrá Padma. Předstírá nonšalanci, nedbale vystrkuje bok směrem ke mně, ale mě neoklame. Je mi jasné, že je, ať si říká co chce, zaháčkovaná. O tom není pochyb: můj příběh ji drží pod krkem, takže mě najednou přestává otravovat, abych šel domů, abych se víc koupal, převlékl si octem potřísněné šaty, abych byl jen na okamžik opustil tuhle temnou konzervárnu, kde se ve vzduchu navěky pění vůně koření... nyní si moje bohyně lejna prostě staví v rohu téhle pracovny lůžko, vaří mi na zčernalém plynovém dvouvařiči a přerušuje mé psaní pod světlem kloubové lampy, aby mi domluvila: „Měl byste se tumlovat, jinak zemřete dřív, než se narodíte.“ Potlačuji v sobě pýchu úspěšného vypravěče a pokouším se ji vzdělat. „Věci – dokonce i lidé – mohou do sebe pronikat,“ vysvětluji, „jako různé chutě při vaření. Tak třeba sebevražda Ilse Lubinové prosákla do našeho Adama a rozlila se v něm v louži, dokud neuviděl Boha. Podobně,“ dodávám upřímně, „do mě pronikla minulost... proto ji nemůžeme nebrat na vědomí...“ Pokrčením ramen, které jí příjemně rozvlnuje prsa, mě Padma přerušuje. „Nejste blázen? Chcete vyprávět o svém životě, a přitom jste se ani nedostal k tomu, kde se váš otec poznal s vaší matkou.“

... A určitě do mě prosakuje Padma. Současně s tím, jak z mého popraskaného těla vytéká historie, proniká můj lotos tiše dovnitř, s tou její přízemností, paradoxní pověrčivostí, protimluvnou láskou k neuvěřitelnému – je tedy namístě, že se chystám vypovědět příběh o smrti Mijána Abdulláha. O Broukovi odsouzeném k záhubě: legendu naší doby.

... A Padma je šlechetná, protože se mnou v těchto posledních dnech zůstává, třebas toho pro ni nemohu udělat moc. Je to tak – a znovu je namístě, že se o tom zmiňuji dříve, než se pustím do vyprávění o Nádíru Chánovi –, jsem vykastrován. Navzdory rozmanitým Padminým vlohám a snahám já do ní proniknout nemohu, ani když si stoupne levou nohou na moji pravou, svojí pravou mě ovine kolem pasu, přitulí svou hlavu k mé a cukruje; ani když mi šeptá do ucha: „Teď, když jste do-psal, pojďte, uvidíme, jestli se nám k něčemu zmátoří to vaše druhé

pisátko!“; ale i kdyby se stavěla na hlavu, nedokážu se jí trefit do plivátka.

Dost konfesí. Sklání se před neúprosnými padmickými tlaky principu chronologického vyprávění událostí a pamětliv ohraničené kvantity času, který mám k dispozici, odrážím se od merkurochromu, skáču a dopadám v roce 1942. (Také se nemohu dočkat, až dám dohromady své rodiče.)

Zdá se, že v babím létě toho roku se můj dědeček, doktor Adam Azíz, nakazil vysoce nebezpečnou formou optimismu. Objížděl na kole Ágru a pronikavě, falešně, ale velmi spokojeně si pískal. Nebyl v tom v žádném případě sám, jelikož i přes úpornou snahu úřadů ji vymýtiti propukávala toho roku tato prudce nakažlivá choroba po celé Indii, a musela být přijata drastická opatření, než byla zvládnuta. Starci u stánku se smotky pánu na horním konci Cornwallis Road žvýkali betel a měli podezření, že za tím něco je. „Žiju dvakrát tak dlouho, než bych měl,“ řekl nejstarší hlasem, který praskal jako staré rádio, jak se mu okolo hlasivek o sebe třela uplynulá desítiletí, „a nikdy jsem neviděl tolik veselých lidí v takové mizérii. Je to dílo ďábla.“ Byl to opravdu odolný bacil – samo počasí mělo zabránit takovým bakteriím v množení, když deště selhaly. Země pukala. Prach pozřel okraje cest a v některé dny se uprostřed asfaltovaných křižovatek objevovaly obrovské rozšklebené pukliny. Žvýkači betelu u stánku se smotky pánu začali mluvit o zlých znameních; uklidňovali se pliváním do plivátka a dumali o bezpočetných bezejmenných fujtajblech, které by teď mohly začít vylézat z pukající země. Nějakému sikhovi z opravny bicyklů se v jedno parné odpoledne posunul z hlavy turban, když se mu, naprosto bez důvodu, vlasy zježily hrůzou. A budeme-li prozaičtější, nedostatek vody dosáhl takových rozměrů, že mlékaři nemohli sehnat čistou vodu na křtění mléka... Daleko odtud znovu probíhala světová válka. V Ágře žár stoupal. Ale můj dědeček si pořád pískal. Starcům u stánku připadalo jeho pískání za dané situace poněkud nevkusné.

(A já, tak jako oni, vykašlávám hleny a povznáším se nad praskliny.)

Dědeček seděl obkročmo na bicyklu, kožený kufřík připevněný k nosiči, a pískal si. Navzdory dráždivému pocitu v nose měl našpulené rty. Navzdory podlitině na prsou, která odmítala vyblednout již třiačacet let, ho neopouštěla dobrá nálada. Vzduch mu přecházel přes rty a měnil se ve zvuk. Pískal starou německou písničku: *Tannenbaum*.

Epidemii optimismu způsobil jediný člověk, jehož jméno, Miján Abdulláh, používali pouze novináři. Pro všechny ostatní byl Broukem, tvorem, v něhož by nikdo nevěřil, kdyby neexistoval. „Proměnil se

z kouzelníka v zaklínače,“ psali novináři, „Miján Abdulláh vystoupil z proslulého ghetta kejkliřů v Dillí a stal se nadějí sta miliónů indických muslimů.“ Brouk byl zakladatelem, předsedou, sjednotitelem a hybným duchem Svobodného islámského shromáždění; a roku 1942 byly na ágerském maidánu, kde se měl konat druhý výroční sjezd Shromáždění, postaveny velké stany a tribuny. Můj dědeček, stár padesát dva let, vlasy zbělelé léty a jinými pohromami, projížděl kolem maidánu a začal si pohvizdovat. V zatáčkách se na bicyklu nakláněl, projížděl je pod furiantským úhlem a proplétal se mezi kravinci a dětmi... on, který jindy a jinde řekl své přítelkyni, ráni z Kučh Nahínu: „Na počátku jsem byl Kašmířan a nebyl jsem bůhvíjaký muslim. Potom jsem na prsou utřil modřinu, která ze mě udělala Inda. Pořád se necítím moc velkým muslimem, ale naprosto souhlasím s Abdulláhem. Jeho boj je i mým bojem.“ Jeho oči stále zářily blankytem kašmířské oblohy... přišel domů, a ačkoli mu z očí nezmizel záblesk uspokojení, pískání ustalo; protože na dvorku plném škodolibých husí jej čekala nesouhlasná maska její babičky, Nasím Azízové, u níž se dopustil té chyby, že ji miloval po kouscích; jeho žena byla nyní scelená, jednou provždy proměněná v hrozivou a úctu budící persónu, navěky známou pod podivným přízviskem Velebná matka.

Předčasně zestárla a roztekla se do šířky, ve tváři jí rozkvetla dvě obrovitá mateřská znaménka podobná čarodějnickým bradavkám; a žila mezi zdmi neviditelné pevnosti, kterou si sama postavila, opevněné citadely z tradic a jistot. Zkraje toho roku si Adam Azíz objednal fotografie své rodiny v životní velikosti, které chtěl pověsit v obývacím pokoji; tři dívky a dva chlapci jakžtakž poslušně zapózovali, avšak Velebná matka, když na ni přišla řada, se vzepřela. Nakonec se ji fotograf snažil zachytit objektivem tak, aby o tom nevěděla, ale ona mu vytrhla aparát z rukou a rozbila mu ho o hlavu. Naštěstí to přežil; jenomže na celém světě neexistuje jediná fotografie mé babičky. Nebyla to žena, která by se nechala uvěznit v něčí černé skříňce. Dost na tom, že musela žít v nemravnosti – s tváří nezahalenou závojem; bylo vyloučeno, aby nechala něco takového zvěčnit.

Na barikády ji dohnalo nejspíš břímě nahého obličejce ve spojení s Azízovými neustálými prosbami, aby se pod ním hýbala; a domácí řád, který zavedla, byl systémem tak neproniknutelné sebeobrany, že Azíz, po mnoha marných pokusech, více méně zanechal snahy vzít útokem její četné bašty a raveliny a nechal ji, jako velkého domýšlivého pavouka, aby si vládla na svém vyvoleném panství. (Je také možné, že to vůbec nebyl sebeobranný systém, ale obranný prostředek vůči sobě samé.)

K věcem, k nimž zamezovala přístup, patřily veškeré politické záležitosti. Když si chtěl doktor Azíz o něčem takovém promluvit, navštěvoval svoji přítelkyni ráni a Velebná matka se durdila; ale ne moc, protože si uvědomovala, že jeho návštěvy jsou vlastně jejím vítězstvím.

Dvojitým srdcem jejího království byly kuchyně a spižírna. Do kuchyně jsem nikdy nevkročil, ale vzpomněl jsem si, jak jsem zíral zamčenými, síťovinou vyplněnými dveřmi spižírny na tajemný svět za nimi, svět zavěšených drátěných košíků, přikrytých plátnkem proti mouchám, plechovk, o nichž jsem věděl, že jsou plné karamelového cukru a jiných sladkostí, zamčených bedýnek s úhlednými čtvercovými štítky, svět oříšků a tuřínů a pytlů s rýží, husích vajec a košťat. Spižírna a kuchyně byly jejím výsostným územím; a ona je zuřivě bránila. Když nosila své poslední dítě, moji tetu Emeraldu, nabídl jí manžel, že jí ulehčí od nepříjemné povinnosti dohlížet na kuchaře. Neodpověděla, ale na druhý den, když se Azíz přiblížil ke kuchyni, vyšla z ní se železnákem v rukou a zastoupila mu cestu. Byla tlustá a k tomu těhotná, a tak ve dveřích moc místa nezbylo. Adam Azíz se zamračil. „Co to má znamenat, ženo?“ Na což má babička odpověděla: „Tohle, jaksemenuje, je hodně těžký hrnec; a jestli tě tady přistihnu jen jednou, jaksemenuje, nacpu ti do něj palici, přidám trochu sraženého mléka a udělám z ní, jaksemenuje, guláš.“ Nevím, kde přišla moje babička k výrazu *jaksemenuje*, který se stal jejím leitmotivem, ale s přibývajícimi léty pronikal do jejích promluv stále častěji. Rád o něm uvažuji jako o bezděčném volání o pomoc... jako o vážně míněné otázce. Velebná matka nám naznačovala, že navzdory své přítomnosti a objemu bezcílně pluje vesmírem. Nevěděla, rozumějte, jak se mu říká.

... U večeře ve své majestátní vládě pokračovala. Bez jejího souhlasu se neocitlo na stole žádné jídlo a nebylo ani prostřeno. Karí a hliněné nádobí nasměrovala její pravá ruka na nízký servírovací stůl a Azíz s dětmi jedli to, co jim naložila. Je známkou síly tohoto zvyku, že ani ve chvílích, kdy jejího muže postihla zácpa, mu nikdy nedovolila, aby si vybral, co bude jíst, a nepopřála sluchu prosbám ani dobře míněným radám. Pevnost se nesmí hnout. Ani když pohyby útroby jejích vazalů začnou být nepravidelné.

Během dlouhého ukrývání Nádira Chána, v době, kdy dům na Cornwallis Road navštěvoval mladý Zulfikár, který se zamiloval do Emeraldy, a prosperující obchodník s koženkou a voskovaným plátnem jménem Ahmad Sináí, který ranil moji tetu tak ošklivě, že v sobě pětadvacet let živila vůči němu zášť, dokud si ji strašným způsobem nevytila na mé matce, železný stisk, jímž držela svou domácnost, nikdy nepo-

volil; a ještě předtím, než Nádírův příchod přivodil velké mlčení, pokusil se Adam Azíz z tohoto sevření vymanit a musel vyhlásit své ženě válku. (To všechno svědčí o tom, jak podivuhodné bylo jeho postižení optimismem.)

... Roku 1932, o deset let dříve, vzal do svých rukou vzdělání svých dětí. Velebná matka byla zdrcena; otcovská péče v tomto ohledu však odpovídala tradici, a proto musela mlčet. Álii bylo jedenáct, druhé dceři, Mumtáz, skoro devět. Dvěma chlapcům, Hanífovi a Mustafovi, bylo osm a šest, a malé Emeraldě necelých pět. Velebná matka se svěřila se svými obavami rodinnému kuchaři Dáudovi. „Cpe jim do hlavy kdovíjakou cizáckou hatmatilku, jaksemenuje, a určitě i jiné nesmysly!“ Dáud míchal hrnce a Velebná matka dále naříkala: „Není ti divné, jaksemenuje, že ta malá si říká Emeraldá? Anglicky, jaksemenuje? Ten chlap mi ty děti zkazí. Nedávej tolik kmínu, jaksemenuje, měl by sis víc hledět vařečky a míň strkat nos do cizích věcí.“

Stanovila pouze jednu vzdělávací podmínku: náboženskou výuku. Na rozdíl od Azíze, který si nebyl svou vírou jistý, ona zůstala zbožná. „Ty máš svého Brouka,“ řekla mu, „ale já, jaksemenuje, slyším hlas Boží. Je to lepší zvuk, jaksemenuje, než broukání toho chlapa.“ Byl to jeden z jejích vzácných politických komentářů... a potom přišel den, kdy Azíz vyhodil učitele náboženství. Ucho mauvího se ocitlo mezi palcem a ukazovákem. Nasím Azízová spatřila, jak její manžel vede nešťastníka s rozcuchaným vousem k brance v zahradní zídce; zalapala po dechu a vykřikla, když noha jejího muže zasáhla masité partie duchovního. S hromy a blesky vytáhla Velebná matka do boje.

„Chlap bez důstojnosti!“ klnula svému manželovi, „Chlap bez, jaksemenuje, *studu!*“ Děti všechno pozorovaly z bezpečí zadní verandy. A Adam: „Víš vůbec, co ten mizera učil tvé děti?“ A Velebná matka vrhla otázku proti otázce: „To musíš na naše hlavy pořád jenom, jaksemenuje, přivolávat neštěstí?“ – Jenomže Azíz: „Myslíš, že to písmo byl *nastalík*? Eh?“ – Na což jeho žena, v níž začala kypět žluč: „Jedl bys vepřové? Jaksemenuje? Plivl bys na korán?“ A doktor zvyšujícím se hlasem přechází do protiútku: „Anebo to byly verše z *Krav*? To si myslíš?“ ... Velebná matka si ho nevšimá a chystá se k rozhodujícímu úderu: „Provdal bys své dcery za Němce!?“ A odmlčuje se, lapá po dechu a nechává mého děda, aby prozradil svůj důvod: „Učil je nenávidět, ženo. Naváděl je, aby nenáviděly hinduisty, buddhisty, džinisty, sikhly a kdoví které jiné vegetariány. Chceš mít děti plné nenávisti, ženská?“

„Chceš, aby byly bezbožné?“ Velebná matka už už vidí, jak v noci sestupují legie archanděla Gabriela a odnášejí její pohanská mláďata do

pekel. Živě si peklo představuje. Je v něm horko jako v Rádžputáně v červnu a všichni se musejí naučit sedm cizích jazyků... „Přísahám, jaksemenuje,“ prohlásila babička, „zapřísahám se, že z mé kuchyně neodejde k tvým rtům žádné jídlo! Ne, ani jediná čapátí, dokud nepřiveđeš učitele zpátky a nepolíbíš mu, jaksemenuje, nohy!“

Válka, v níž jedna strana mínila vyhladovět druhou a která začala ten den, se málem proměnila v souboj na život a na smrt. Velebná matka dostala svému slovu a nepodala svému muži v době jídla ani prázdný talíř. Doktor Azíz sáhl okamžitě k odvetným opatřením a odmítal jíst, když byl z domu. Den po dni sledovalo těch pět dětí, jak se jim otec ztrácí před očima, zatímco jejich matka nelítostně strážila mísy s jídlem. „Dokážeš zmizet úplně?“ zeptala se Emeralda se zájmem a starostlivě dodala: „Nedělej to, jestli nevíš, jak se dostat zpátky.“ Azízův obličej zvrásknily krátery, dokonce i nos jako by se mu tenčil. Jeho tělo se změnilo v bitevní pole a každý den byl kus vyhozen do povětří. Álii, svému nejstaršímu, chytrému děcku, řekl: „V každé válce je bitevní pole zpustošeno hůř než kterákoli z nepřátelských armád. Tak už to chodí.“ Začal si brát na pochůzky rikšu. Rikšák Hamdard si o něj začal dělat starost.

Rání z Kučh Nahínu vyslala emisary, aby oblomili Velebnou matku. „Copak v Indii není dost hladovějících?“ ptali se poslové Nasím, a ona je setřela baziliščíím pohledem, který se již stával legendou. S rukama složenýma v klíně, muslimskou dupattou pevně obtočenou kolem hlavy probodla hosty očima bez víček a přikovala je pohledem k zemi. Jejich hlasy se proměnily v kámen, srdce se jim zastavila; a moje babička triumfálně seděla sama v pokoji s cizími muži, obklopená sklopenými pohledy. „Říkáte dost, jaksemenuje?“ zakrákala. „Inu, možná. A možná taky ne.“

Pravdou ovšem bylo, že sama Nasím Azízová byla naplněna úzkostí; neboť i když Azízova smrt hladem by byla nad slunce jasnějším dokladem o nadřazenosti její představy světa nad jeho, nechtělo se jí odovdět kvůli pouhé zásadě; přesto neviděla ze situace žádné východisko, v němž by neustoupila a neztratila tvář, a jelikož se babička naučila žít s tváří odhalenou, v žádném případě z ní nemínila ztratit sebemenší kousek.

„Co kdybys onemocněla?“ našla řešení chytrá hlavička Ália. Velebná matka zatroubila k taktickému ústupu, vyhlásila bolest, absolutně nesnesitelnou bolest, jaksemenuje, a ulehla na lůžko. V její nepřítomnosti podala Ália svému otci olivovou ratolest ve tvaru misky s kuřecím vývarem. Dva dny nato Velebná matka vstala (když poprvé v životě

odmítla, aby ji manžel prohlédl), opět se chopila moci a s pokrčením ramen, které bylo výrazem tichého souhlasu s rozhodnutím její dcery, podala Azízovi jídlo, jako by se vůbec nic nestalo.

To se přihodilo o deset let dřív; ale ještě ve dvačtyřicátém se starci u stánku se smotky pánu probouzejí z netečnosti, kdykoli vidí pískajícího doktora, a chichotají se při vzpomínce, jak ho tenkrát jeho žena málem donutila, aby provedl kouzlo s vlastním zmizením, ačkoli se neuměl vrátit zpátky. V podvečer do sebe šťouchají: „Pamatuješ, jak –“ a „Vysušeněj jak smrťák na prádelní šňůře! Nemoh ani šlapat na svém –“ a „Řeknu ti, kamaráde, ta ženská uměla hrozný věci. Prej dokonce šmírovala ve snech svejch dcer, jen aby věděla, co mají za lubem!“ Ale s přibývajícím večerem šťouchání ustává, neboť nadchází čas jejich soutěže. Čelisti se rytmicky a tiše pohybují; pak se rty náhle našpulí, ale to, co z nich vychází, není zvuk vytvořený vzduchem, žádné hvízdnutí. Scvrklé rty místo toho opouští dlouhý červený proud betelové šťávy a s neomylnou přesností letí ke starému mosaznému plivátku. Je slyšet mohutné plácání do stehen a sebeobdivné výroky: „Ohohó, panejo!“ a „Mistrovská trefa!“... Město okolo staříků zvolna přechází do tékavých večerních kratochvílí. Děti prohánějí obruč, hrají si na honěnou a dokreslují vousy na plakáty s Mijánem Abdulláhem. A starci přenášejí plivátko dál a dál od místa, kde sedí s nohama křížem, a míří na něj delšími a delšími výstřiky. Plivance stále dopadají na cíl. „Ohó, výborně, járá!“ Uličníci mezi sebou závodí, kdo proběhne bez úhony mezi červenými proudy, a pančují tak touto dětskou hrou na poseroutku seriózní umění plivání do plivátka... Vtom však přijíždí vojenský štábní vůz, a do uličníků jako když střelí... je to generál Dodson, vojenský velitel města, dusící se tím horkem... a vedle něho jeho pobočník, major Zulfikár, který mu podává ručník. Dodson si otírá obličej; děti se rozprchávají, automobil převrhává plivátko. Temně červená tekutina plná žmolků se sráží jako krev a podobá se rudé ruce v prachu ulice, vyčítavě ukazující na ustupující moc britské vlády.

Vzpomínka na fotografii potaženou plísní (možná dílo téhož slabomyšlného fotografa, který zvětšeniny v životní velikosti málem zaplatil životem): Adam Azíz, planoucí horečkou optimismu, podává ruku asi tak šedesátiletému muži, netrpělivému, energickému člověku s pramenem bílých vlasů, který mu padá do čela jako vlídná jizva. Je to Miján Abdulláh, zvaný Brouk. („Víte, pane doktore, udržuju se v kondici. Chcete mi dát pěstí na žaludek? Poslužte si! Jsem v dokonalé formě!“... Na fotografii je žaludek skryt pod záhyby volné bílé košile a pěst mého

dědečka není sevřená, pouze pohlcená rukou bývalého kouzelníka.) A za nimi laskavě přihlíží rání z Kučh Nahínu, jejíž tělo začaly pokrývat bílé skvrny – trpěla chorobou, která prosákla do historie a propukla v obrovském měřítku krátce po Nezávislosti... „Jsem oběť,“ šeptá rání vyfotografovanými, navždy nehybnými rty, „nešťastná oběť svých multikulturních zájmů, které se vzájemně přesahují. Moje kůže je vnějším projevem internacionalismu mého ducha.“ Ano, na této fotografii se vede rozhovor, v němž se optimisté, na způsob ostřílených břichomluvců, setkávají se svým vůdcem. Vedle rání – teď našpicujte uši; za okamžik se setká historie s rodovým původem! – stojí podivný brach, dobrácký a panděratý, oči jak stojaté tůně, vlasy dlouhé jako nějaký básník. Nádír Chán, Broukův osobní tajemník. Jeho nohy, kdyby nebyly znehybnělé snímkem, by rozpačitě přešlapovaly. Svým pošetilým, ztuhlým úsměvem říká: „Pravda, píšu verše...“ Náhle mu Miján Abdulláh skáče do řeči a hřímá otevřenými ústy, v nichž se blýskají špičaté zuby: „Jaképak verše! Tolik stránek, a nikde jediný rým!...“ A rání jemně: „Že by modernista?“ A Nádír stydlivě: „Ano.“ Kolik napětí je v té mlčenlivé a nehybné scéně! Kolik břitkosti proniká z Broukových slov: „O to tady nejde, umění by mělo povznášet, mělo by nám připomínat naše slavné literární dědictví!“... Ale copak si to sedlo na čelo jeho tajemníka? Stín nebo mrak?... Nádírův hlas, šepotem vycházející z blednoucího obrázku: „Nevěřím ve vznešené umění, Mijáne sáhibe. Totiž umění nesmí spadat do žádné kategorie; moje poezie a – ehm – plivání na dálku do plivátka jsou na stejné úrovni.“... A nyní si rání, jak je jejím zvykem, zažertuje: „Nejspíš vyhradím jeden pokoj na žvýkání pánu a plivání do plivátka. Mám skvostné stříbrné plivátko, vykládané lazuritem, musíte ho vyzkoušet. Ať se třeba stěny zacákají naším nepřesným pliváním! Budou to alespoň poctivé skvrny.“ A fotografii náhle došla řeč; teprve teď vidím, svým vnitřním zrakem, že Brouk celou dobu nespouští oči ze dveří, které jsou za dědečkovým ramenem na samém okraji obrázku. Za dveřmi... volá historie. Brouk se nemůže dočkat, až bude pryč... jenomže už nějakou dobu je s námi a jeho přítomnost nám přinesla dvě nitě, které se mě budou držet celý život: nit vedoucí do ghetta kejklířů; a nit, která vypráví příběh o Nádirovi, poetovi, který se obejde bez rýmů a bez sloves, a vzácném stříbrném plivátku.

„Co je to za nesmysl,“ říká naše Padma. „Jak může fotka mluvit? Nechte toho, jste unavení a už vám to moc nemyslí.“ Ale když jí řeknu, že Miján Abdulláh měl tu podivnou vlastnost, že ustavičně broukal, tako-

vým podivným způsobem, ani melodickým, ani nemelodickým, ale jaksi mechanickým, jako brouká motor nebo dynamo, vcelku lehce to stráví a říká uvážlivě: „Jestli to byl tak energickéj muž, tak se nedivím.“ Opět napjatě poslouchá, a já se tedy rozehrívám pro své téma a oznamuji, že broukání Mijána Abdulláha sílilo a sláblo přímo úměrně jeho pracovnímu tempu. Bylo to broukání, které mohlo klesnout tak hluboko, že vás z něho rozbolely zuby, a když dosáhlo vrcholu – při nejvyšším stupni vzrušení –, dokázalo u každého v okolí vyvolat erekci. („Aré báp,“ směje se Padma, „není divu, že byl mezi mužskýma tak oblíbenej!“) Nádír Chán, jakožto jeho tajemník, byl neustále vystaven vibracím svého pána a jeho uši, čelist a penis jednou provždy tančily tak, jak jim Brouk pískal. Proč tedy Nádír zůstával, navzdory erekcím, které ho uváděly do rozpaků ve společnosti cizích lidí, navzdory bolavým stoličkám a pracovnímu zápřahu, který si často říkal o dvaadvacet z každých čtyřiaadvaceti hodin? Ne proto – domnívám se –, že považoval za povinnost básníka dostat se co nejbliž k ohnisku událostí a transmutowat je v literaturu. Ani ne proto, že toužil po slávě. Ne: Nádír měl totiž jedno s mým dědečkem společné, a to stačilo. Také on podlehl chorobě optimismu.

Tak jako Adam Azíz a rání z Kučh Nahínu i Nádír Chán nesnášel Muslimskou ligu. („Ta banda patolízalů!“ vykřikla rání svým stříbrozvučným hlasem, proplétajíc se kolem oktáv jako lyžař. „Statkáři, kteří se starají jen o vlastní kapsu! Pěkní muslimové, jen co je pravda! Vrtí ocase před Brity a tvoří pro ně vlády, když to odmítl udělat Kongres!“ Byl to rok rezoluce zvané „Opusťte Indii!“ „A krom toho jsou nepřičetní,“ řekla rání rezolutně. „Proč by jinak chtěli Indii rozdělit?“)

Miján Abdulláh, Brouk, vytvořil Svobodné islámské shromáždění takřka levou zadní. Vyzval vůdce několika desítek muslimských odštěpeneckých skupin, aby přijeli a vytvořili volně uspořádanou alternativu k dogmatismu a sobeckým zájmům členů Ligy. Byl to skvělý eskamotérský trik, protože přijeli všichni. Tak se v Láhauru sešlo první Shromáždění; Ágra uvidí druhé. Velké stany budou našlapány členy agrárních hnutí, městských dělnických syndikátů, duchovních a regionálních seškupení. Uvidí potvrzeno, co tenkrát naznačilo první Shromáždění: že Liga, se svým požadavkem rozdělené Indie, mluví pouze za sebe. „Otočili se k nám zády,“ hlásaly plakáty Islámského shromáždění, „a teď tvrdí, že stojíme za nimi!“ Miján Abdulláh s rozdělením nesouhlasil.

Epidemie optimismu vrcholila a Broukova patronka, rání z Kučh Nahínu, se ani slůvkem nezmínila o mráčkách na obzoru. Nikdy nezdůraznila, že Ágra je baštou Muslimské ligy, a jenom řekla: „Adámku můj,

jestli chce Brouk svolat Shromáždění sem, nemíním mu vnucovat, aby šel do Iláhábádu.“ Nesla veškeré výdaje na tuto akci, aniž si stěžovala nebo do ní zasahovala; a také, nutno dodat, si tím ve městě nadělala nepřátele. Rání žila jinak než ostatní indická šlechta. Místo lovu koroptví rozdávala stipendia. Před hotelovými skandály dávala přednost politice. A začala šeptanda. „Ti její studentíci, panejó, to ví každéj, že musej vykonávat ‚mimoškolní‘ povinnosti. Za tmy choděj do její ložnice, protože jim nechce ukázat svůj flekatej obličej a láká je do postele čarodějnickým hlasem!“ Adam Azíz na čarodějnice nikdy nevěřil. Měl rád její vzdělané přátele, kteří byli stejně tak doma v perštině jako v němčině. Avšak Nasím Azízová, která zkazkám o rání napůl věřila, jej do princeznina domu nikdy nedoprovodila. „Jestli Bůh chtěl, aby lidi mluvili tolika jazykama,“ namítala, „proč nám do hlavy vložil jen jeden?“

A proto nikdo z Broukových optimistů nebyl připraven na to, k čemu došlo. Flusali do plivátka a nevyšli si pukající země.

Legendy se občas mění ve skutečnost a stávají se užitečnějšími než fakta. Podle legendy – podle vybroušených řečí stárců u stánku se smotky pánu – si tedy Miján Abdulláh přivodil svůj pád tím, že si na ágerském nádraží koupil vějíř z pavího peří, přestože ho Nádír Chán varoval, že mu přinese smůlu. A kdyby jen to: tu noc přibývajících měsíčků pracoval Abdulláh s Nádírem, takže když se na obloze objevil srpek nového měsíce, oba ho viděli oknem. „Tyhle věci sou důležitý,“ říkají žvýkači betelu. „Už jsme na světě nějakéj ten pátek a víme svý.“ (Padma souhlasně pokyvuje hlavou.)

Kanceláře Shromáždění se nacházely v přízemí fakulty historie v areálu univerzity. Abdulláhova a Nádirova noční práce se chýlila ke konci; Broukovo broukání bylo hluboko posazené a Nádira rozbolely zuby. Na stěně kanceláře visel transparent s citátem z básníka Ikbála, vyjadřujícím Abdulláhův oblíbený nesouhlasný postoj k rozdělení: „Kde nalezneme zemi cizí Bohu?“ A vzápětí k univerzitě dorazili vrahové.

Fakta: Abdulláh měl spoustu nepřátel. Britové k němu odjakživa zaujímalí nevyhraněný postoj. Generál Dodson ho ve městě nechtěl. Ozvalo se zaklepání na dveře a Nádír šel otevřít. Do místnosti vstoupilo šest nových měsíčků, šest nožů ve tvaru půlměsíce, které třímali muži celí v černém a se zahalenými obličejí. Dva drželi Nádira, zatímco zbývající vykročili k Broukovi.

„V tý chvíli,“ tvrdí žvýkači betelu, „Broukovo broukání přešlo do vyšší tóniny. Šplhalo vejš a vejš a oči vrahů se rozšířily, poněvadž jim údy

pod rouchy rozbily stany. A pak – Alláhu na nebi, pak! – začaly kinžály zpívat a Abdulláh zvýšil hlas, broukal vysoko převysoko jako ještě nikdy. Tělo měl jak houžev a dlouhý zakřivený čepele se musely co ohánět, aby ho zamordovaly; jedna mu zlámala žebro, ale ostatní se rychle zbarvily do červena. Jenže vtom – poslouchejte dobře! – Abdulláhovo pronikavý broukání zesílilo tak, že ho přestalo vnímat lidský ucho, ale zaslechli ho městský psi. V Ágře je bratru takovejch vosum tisíc čtyry sta dvacet toulavejch psů. Tu noc, to je jistý, některý žrali, jiný chcípali; některý se pářili a další volání neslyšeli. Dejme tomu, že jich bylo kolem dvou tisíc; to znamená, že zbejvalo šest tisíc čtyry sta dvacet čoklů, a ti všichni se do jednoho otočili a uháněli k univerzitě, spousta z nich přes trať z opačného konce města. Každěj ví, že je to pravda. Všichni ve městě to viděli, kromě těch, co spali. Hnali se hlučně, jak vojsko, a za nima zůstávaly kosti a srance a chuchvalce chlupů... a Abdulláh celou dobu broukal a broukal, a kinžály zpívaly. A co se nestalo: oko jednoho ze zabijáků najednou puklo a vypadlo z důlku. Později se v koberci našly zadřený skleněný střepiny!“

Říkají: „Když přiběhli psi, Abdulláh byl napůl mrtvej a kinžály tupý... přiběhli jak divousové, vrhali se dovnitř oknem, v kterým nebylo sklo, poněvadž Abdulláhovo broukání je roztříštilo... vrhali se proti dveřím tak dlouho, až dřevo povolilo... a pak vtrhli dovnitř jak velká voda, milej pane!... některý bez nohou, jiný byli olysalí, ale většině zbylo alespoň pár zubů, a některý z nich byly jak břitva... A teď hele: ti vrahouni se určitě nebáli, že je někdo vyruší, poněvadž nepostavili žádný hlídky; takže ti čokli je zaskočili... ti dva, který drželi toho bezpáteřníka Nádira Chána, padli pod tíhou těch psích bestií, kterejch se jim sápal po krku takovejch osmašedesát... zabijáci byli tak domordovaný, že je nikdo nepoznal.

V jedný chvíli,“ říkají, „Nádír vyskočil z okna a dal se na útěk. Psiska a vrahouni byli tak zabraný do práce, že ho ani nepronásledovali.“

Psi? Vrahové?... Jestli mi nevěříte, přepetejte se. Zjistěte si, jak to bylo s Mijánem Abdulláhem a jeho Shromážděními. Přesvědčte se, jak jsme jeho příběh zametli pod koberec... a dovolte mi tedy, abych vám vyprávěl, jak Nádír Chán, jeho zástupce, strávil tři roky pod kobercem naší rodiny.

Zamlada bydlel na pokoji s jedním malířem, jehož obrazy se stále zvětšovaly a zvětšovaly, jak se snažil dostat do svého umění život v jeho celistvosti. „Koukněte se na mě,“ řekl předtím, než se zabil, „chtěl jsem být miniaturistou, a místo toho jsem se nakazil elefantíazou!“ Zduřelé události noci půlměsíčných nožů připomněly Nádiru Chánovi jeho

spolubydlícího, neboť život znovu, s jakousi zvráceností, odmítl zůstat v životní velikosti. Změnil se v melodrama: a to Nádira přivedlo do rozpaků.

Jak se Nádiru Chánovi podařilo přeběhnout nočním městem, aniž si ho někdo všiml? Příkládám to na vrub tomu, že byl špatným básníkem a jako takový měl vrozenou schopnost přežít. Když běžel, obklopovalo ho vědomí vlastního já, jeho tělo jako by se omlouvalo, že se chová jako v nějakém šestákovém krváku, takovém, co se prodávají u stánků na nádraží nebo dávají zdarma s lahvičkami zelené medicíny, kterou se kurýruje rýma, tyfus, impotence, stesk po domově a bída... Na Cornwallis Road byla horká noc. Vedle osiřelého stanoviště rikš stál prázdný koš na uhlí. Krámek s pánovými smotky byl zavřený a starci spali na střeše a nechávali si zdát o zítřejší hře. Nespává kráva, líně přežvykující krabičku od cigaret Red and White, zvolna prošla kolem schumlaného pouličního spáče, což znamenalo, že dotyčný se ráno probudí, protože krávy si nevšímají spícího člověka, nemá-li smrt na jazyku. To se v něm pak přemýšlivě porejpají. Posvátné krávy žerou kde co.

Velký kamenný dům mého dědy, koupený z peněz získaných za prodej obchodu s drahokamy a z věna slepého Ghaního, stál v temnotě, v důstojné vzdálenosti od ulice. Vzadu se rozkládala zahrada obehnaná zdí a vedle zahradní branky se krčila nízká kůlna, pronajatá rodině starého Hamdarda a jeho syna, rikšáka Rašída. Před kůlnou byla studna s vodním kolem na kravský pohon, od níž se rozbíhaly zavlažovací strouhy k obilnému políčku, táhnoucímu se kolem domu až k brance v obvodové zdi kolem Cornwallis Road. Mezi domem a polem běžela úzká stezka pro chodce a rikši. V poslední době byly v Ágře rikši, mezi jejichž dřevěnými ojemi stál člověk, nahrazeny rikšami taženými bicyklem. O tongy, lehké dvoukolové vozíky tažené koňmi, byl sice stále ještě zájem, ale i ten zvolna upadal... Nádír Chán se sehnul a protáhl se brankou, na okamžik se přikrčil, opřený o obvodovou zeď, začal močit a zrudl. Potom, jakoby vyveden z míry vulgaritou svého rozhodnutí, utekl k poli a vnořil se mezi obilí. Částečně skryt sluncem spálenými stébly ulehl do zárodečné polohy.

Rikšákovi Rašídovi bylo sedmnáct a vracel se domů z kina. Toho rána uviděl dva muže tlačící nízký vozík s dvěma obrovskými, ručně malovanými poutači, postavenými rubem k sobě a propagujícími nový film *Gáeválá* s Rašídovým oblíbeným hercem Dévem v hlavní roli. PO PADESÁTI PEKELNÝCH TÝDNECH V DILLÍ POPRVÉ U NÁS! OKAMŽITĚ PO TŘIAŠEDESÁTI OSTROSTŘELECKÝCH TÝDNECH V BOMBAJI! vykřikovaly poutače. DRUHÝ FANTASTICKÝ ROK! Ten film byl vý-

chodní western. Jeho hrdina, Dév, který nebyl žádná tříška, jezdil sám po pastvinách. Ty se velmi podobaly Indoganžské nížině. Gáeválá znamená honák krav a Dév ztělesňoval jakousi jednočlennou jednotku bdělosti na ochranu krav. ÚPLNĚ SÁM! a S DVOUHLAVŇOVKOU! vystopoval nespočetná stáda skotu, hnaná nedozírnými pláněmi na jatka, přemohl dobytkáře a posvátná zvířata osvobodil. (Film byl natočen pro hinduistické diváky, v Dillí vyvolal nepokoje. Přívrženci Muslimské ligy hnali krávy kolem biografů na jatka a byli napadeni rozlíceným davem.) Písně a tance byly dobré a vystupovala tam jedna tanečnice, která by vypadala ještě půvabněji, kdyby ji nedonutili tančit v obrovském kovbojském klobouku. Rašíd seděl na lavici v přední řadě a spolu s ostatními hvízdal a radostně povykoval. Snědl dvě samósy, utratil spoustu peněz; jeho matka se bude hněvat, ale on si užil. Jak šlapal do pedálů rikši domů, vyzkoušel si na bicyklu pár frajerských kousků, které viděl ve filmu, spouštěl se k jedné straně, z mírného svahu jezdil na volnoběh, skrýval se za rikšu způsobem, jakým to dělal gáeválá, aby se kryl před nepřáti. Nakonec vztáhl ruce, otočil říditky, a k jeho radosti rikša hladce projela brankou a klouzala cestičkou kolem pšeničného pole. Gáeválá použil tohoto úskoku, aby se nepozorovaně přiblížil k bandě dobytkářů, kteří seděli v houštině, popíjeli a mazali karty. Rašíd zmáčkl brzdy, vrhl se do pole a pádil – O STO ŠEST! – k nic netušícím dobytkářům s revolvery v rukou. Když se přiblížil k jejich ohni, spustil svůj „nenávistný pokřik“, aby je vyděsil. JÁÁÁÁÁÁÁ!! Samozřejmě že nekřičel tak blízko domu sáhíba doktora, ale roztáhl při běhu ústa a ječel potichu. BLEMM! BLEMM! Nádír Chán si pomalu uvědomil, že jen tak neusne, a právě teď otevřel oči. A uviděl – ÍÍÍJÁÁÁÁ! – divou, šlachovitou postavu řítící se na něho jak poštovní rychlík a ječící z plných plic – ale možná že ochluchl, protože neslyšel žádný zvuk! – a začal se zvedat ze země a přes jeho příliš buclaté rty se prodíral výkřik, když vtom ho uviděl Rašíd a také on našel svůj hlas. Řvouce vyděšeným jednohlasem, oba vzali do zaječích. Po chvíli se zastavili, protože si každý z nich všiml útěku toho druhého, a civěli na sebe mezi stébly sesychající pšenice. Rašíd poznal Nádíra Chána, viděl jeho roztrhané šaty a velmi se znepokojil.

„Jsem přítel,“ řekl Nádír pošetile. „Musím mluvit s doktorem Azízem.“

„Jenže pan doktor teď spí a není na poli.“ Seber se, domlouval si Rašíd v duchu, přestaň plácát nesmysly! Tohle je přítel Mijána Abdulláha!... Ale Nádír jako by si ničeho nevšiml; ve tváři mu zuřivě cukalo, jak se snažil ze sebe dostat pár slov, která mu uvízla mezi zuby jako vlákna kuřete... „Můj život,“ vyhrkl konečně, „je v nebezpečí.“

A nyní Rašíd, stále ještě plný dojmů z filmového představení, přispěchal na pomoc. Zavedl Nádira k postrannímu vchodu do domu. Byl na zámek a na závoru, ale Rašíd zatáhl, a zámek mu zůstal v ruce. „Made in India,“ zašeptal, jako by se tím vysvětlilo všechno. A jak Nádír vcházel dovnitř, Rašíd sykl: „Spolehněte se na mě, pane. Jsem hrob! Přísahám na šediny mé matky!“

Vrátil zámek na místo zvenčí. Vždyť vlastně zachránil Broukovu pravou ruku!... Ale před čím? Před kým?... Ále co, skutečný život je lepší než biograf. Někdy.

„To je on?“ ptá se Padma, poněkud zmatena. „Ten nařvanej, měkejšovitej, připodělanej pučeje? Tohle bude váš otec?“

POD KOBERCEM

Tím skončila epidemie optimismu. Ráno vstoupila do kanceláře Svobodného islámského shromáždění uklízečka a našla Brouka, umlčeného, na podlaze uprostřed stop zvířecích tlap a cárů jeho vrahů. Zaječela; ale později, když přišli a odešli představitelé úřadů, dostala příkaz, aby místnost uklidila. Poté co vymetla nespočetné psí chlupy, rozmáčkla bezpočet blech a vytahala z koberce zbytky rozbitého skleněného oka, stěžovala si u správce univerzity, že pokud se něco takového bude ještě opakovat, zaslouží si menší zvýšení platu. Byla možná poslední obětí bacilu optimismu, byť v jejím případě nemoc netrvala dlouho, protože správce byl stříhoun a dal jí padáka.

Vrahové nebyli nikdy zjištěni a jména jejich chlebedárců na veřejnost ani nepronikla. Major Zulfikár, pobočník generála Dodsona, poslal pro mého dědečka, aby svému příteli vypsál úmrtní list. Slíbil, že se u doktora Azíze staví a objasní mu některé nejasnosti; dědeček se vysmrkal a odešel. Na maidánu se kácely stany jako propíchnuté naděje; Shromáždění se už nikdy konat nebude. Ráno z Kučh Nahínu se odebrala na lože. Nikdy v životě nebrala své nemoci vážně, ale teď jim dovolila, aby se jí zmocnily, a dlouhá léta ležela bez pohnutí a dívala se, jak její pleť nabývá barvy prostěradla. Ve starém domě na Cornwallis Road se zatím dny hemžily potenciálními matkami a možnými otci. Vidíš, Padmo: teď se to konečně dovíš.

Užívaje svého nosu (neboť, ačkoli ztratil schopnosti, které mu ještě docela nedávno umožnily vstoupit do dějin, osvojil si jiný dar, který ztrátu vyrovnal) – otáčeje ho dovnitř, vdechují ovzduší v dědečkově domě ve dnech, které následovaly po smrti broukavé naděje Indie; a léty se ke mně line prazvláštní všehochuť pachů, naplněná rozpaky, závan věcí skrytých se mísí s vůněmi klíčícího milostného vztahu a ostrým pachem zvědavosti a síly mé babičky... zatímco Muslimská liga se radovala, pochopitelně tajně, z pádu svého protivníka, mého dědečka bylo možno nalézt (můj nos ho nachází), jak každé ráno sedí na

něčem, čemu říká „hromovnice“, a v očích mu stojí slzy. Ale nejsou to slzy žalu; Adam Azíz prostě splatil daň za svoji indianizaci a trpí příšernou zácpou. Uhrančivým okem loupe po klystýru, který visí na zdi záchodu.

Proč jsem narušil soukromí mého děda? Proč, když jsem mohl vylíčit, jak se Adam po smrti Mijána Abdulláha ponořil do práce a uložil si péči o nemocné v chudinských brlozích u železniční tratě – zachraňoval je před šarlatány, kteří jim do těla vstříkovali pepřový roztok a žili v domnění, že smažení pavouci mohou vykurýrovat slepotu –, a přitom nepřestával plnit své povinnosti univerzitního lékaře; když jsem se mohl rozepsat o velké lásce, která začala klíčit mezi mým dědečkem a jeho druhorozenou dcerou Mumtáz, jejíž tmavá pleť stála mezi ní a city její matky, ale jejíž vrozená něha, starostlivost a křehkost si získaly přízeň jejího otce s jeho vnitřními trýzněmi, které volaly po její bezvýhradné láskyplnosti; proč, když jsem si mohl vybrat k popisu nyní již trvalé svědění v jeho nose, proč se raději válím ve výkalech? Protože právě tam se nacházel Adam Azíz to odpoledne po podepsání úmrtního listu, když k němu zničehonic promluvil hlas – tichý, ustrašený, rozpačitý hlas nerýmujícího poety – a ten hlas vycházel z velkého starého koše na špinavé prádlo, stojícího v rohu místnosti, a způsobil mu šok, který na něj měl takový laxativní účinek, že klystýr se z vysoko umístěného háčku nemusel snímat. Rikšák Rašíd vpustil Nádira Chána do místnosti s „hromovnicí“ vchodem pro uklízečky a metaře a ten se schoval do koše na prádlo. Zatímco ohromený dědečkův svěrač povolil, jeho uši uslyšely prosbu o poskytnutí útočiště, prosbu tlumenou povlečením, špinavým spodním prádlem, starými košilemi a prosebníkovými rozpaky. A tak se stalo, že se Adam Azíz rozhodl ukrýt Nádira Chána.

Nyní se mi do nosu vtírá vůně hádky, jelikož Velebná matka Nasím myslí na své dcery, jednadvacetiletou Álii, černou Mumtáz, které je devatenáct, a hezkou, rozmarnou Emeraldu, jíž sice není ještě patnáct, ale umí se podívat pohledem, který je vyspělejší než cokoli, co mají její sestry. Ve městě, mezi plivajícími ostrostřelci a rikšáky, mezi chlapci, kteří tlačí vozíky s filmovými poutači, ale i univerzitními studenty, jsou ty tři sestry známy jako *Tín battí*, tři jasná světla... a jak může Velebná matka dovolit cizímu muži, aby přebýval ve stejném domě jako Áliina důstojnost, Mumtázina černá, zářivá pleť a Emeraldiny oči?... „Nemáš všech pět pohromadě, muži; ta smrt ti pochroumala mozek.“ Avšak Azíz, odhodlaně: „Zůstane u nás.“ Ve sklepení... jelikož ukrývání je v Indii odjakživa rozhodující architektonickou úvahou, má Azízův dům

rozsáhlé podzemní prostory, které jsou přístupné pouze padacími dveřmi v podlaze, zakrytými koberci a rohožemi... Nádír Chán slyší monotónní dunění jejich hádky a strachuje se o svůj osud. Můj Bože (čichám myšlenky básníka s vlhce lepkavými dlaněmi), svět se snad zbláznil... jsme v téhle zemi vůbec lidmi? Jsme zvěř? A jestli budu muset odejít, kdy si pro mě přijdou nože?... A hlavou se mu míhají obrazy vějířů z pavích per a nový měsíc, viděný přes sklo a přetvořený v bodající, rudě potřísněnou čepel... Nahoře Velebná matka říká: „Dům je plný mladých svobodných děvčat, jaksemenuje; takhle svým dcerám prokazuješ úctu?“ A vzápětí aroma vzkypěné žluče; obrovský, zhoubný hněv Adama Azíze vyšlehne plamenem a on, místo aby zdůraznil, že Nádír Chán bude pod zemí, zameten pod koberec, kde bude sotva moci prznit dcery; místo aby patřičně dosvědčil neslovesný bardův smysl pro zdvořilost a slušnost, který je tak vyvinutý, že se mu ani nezdá o neslušných pokusech navázat známost, aniž by se ve spánku nezačervenal; namísto těchto bulvárů rozumu můj dědeček zařve: „Mlč, ženo! Ten muž se u nás potřebuje schovat – zůstane a basta.“ Neúprosná vůně, těžký mrak odhodlání se vzápětí snáší na moji babičku, která říká: „Jak chceš. Žádáš mě, jaksemenuje, o ticho. Takže od téhle chvíle, jaksemenuje, ode mě neuslyšíš jediné slovo!“ A Azíz, úpěnlivě: „Ach, krucinál, ženo, ušetři nás svých bláznivých přísah!“

Avšak rty Velebné matky se zapečetily a rozhostilo se ticho. Mé chřípí naplňuje jeho pach, podobný pukavému husímu vejci; přebíjí všechno ostatní, zmocňuje se země... Zatímco Nádír Chán se ukryl do svého spoře osvětleného podzemí, jeho hostitelka se schovala také, za ohlušující zeď nehučnosti. Zprvu dědeček zeď zkoumal a hledal spáry, ale žádnou nenašel. Nakonec se vzdal a čekal, až její věty nabídnou letmý pohled do jejího nitra, právě tak, jako kdysi nezřízeně toužil po zlomcích jejího těla, které viděl dírou v prostěradle; a ticho naplnilo dům, od stěny ke stěně, od podlahy ke stropu, až se zdálo, že mouchy přestávají bzuchet a komáři nechávají pískání dřív, než kousnou; tišina utišující sykot husí na dvoře. Děti nejdřív mluvily šeptem, ale potom také zmlkly: zatímco v pšeničném poli rikšák Rašíd vyřvával svůj tichý „nenávistný pokřik“ a dodržoval svoji vlastní přísahu mlčení, kterou složil při šedinách své matky.

Do tohoto močálu němoty vstoupil jednou večer jistý střízlík s hlavou placatou jako čepice, která na ní seděla; s nohama křivýma jako rákosy ve větru; s nosem, který se skoro dotýkal nahoru se zakřivující brady a hlasem, který byl tím pádem tenký a pronikavý – musel být, aby se protáhl úzkou štěrbinou mezi dýchacím ústrojím a čelistí... muž,

jehož krátkozrakost nutila, aby bral život krok za krokem, čímž si vysloužil pověst pečlivého, ale nudného patrona a získal srdce svých nadřízených, neboť jim umožnil opájet se pocitem, že jim někdo dobře slouží, a přitom je neohrožuje; muž, jehož naškrobená, vyžehlená uniforma byla cítit dezinfekcí a akurátností a kolem kterého, vzdor tomu, že vypadal jako panák z pimprlového divadla, se vznášela neklamná vůně úspěchu: major Zulfikár, muž s budoucností, přišel, jak slíbil, na návštěvu, aby objasnil některé nejasnosti. Nemohl se odpoutat od myšlenek na Abdulláhovu vraždu a podezřelé zmizení Nádira Chána, a jelikož věděl o nakažení Adama Azíze bacilem optimismu, omylem pokládal ticho v domě za mlčenlivou smuteční náladu a nezdržel se dlouho. (Ve sklepeš se Nádír choulil se šváby.) Jak tak mlčky seděl v přijímacím pokoji s pěti dětmi, s kloboukem a holí vedle sebe na gramofonu Telefunken a podobami mladých Azízů v životní velikosti, které na něho zíraly ze stěn, major Zulfikár se zamiloval. Byl krátkozraký, ale nebyl slepý, a v tom neskutečně dospělém pohledu mladé Emeraldy, nejjasnějšího z oněch „tří jasných světél“, si přečetl, že pochopila jeho budoucnost a odpustila mu, kvůli ní, jak vypadá; a než odešel, rozhodl se, že se s ní po přiměřené době ožení. („Ta?“ Padma hádá. „Ta dorota je vaše matka?“ Jenomže jsou ještě jiné budoucí matky, jiní příští otčové, kteří vanou tím tichem sem a tam.)

V tom bažinatém čase beze slov se také rozvíjel citový život nejstarší dcery, důstojné Álie; a Velebná matka, zamčená ve spíži a kuchyni, neprodyšně uzavřená za svými rty, nemohla – kvůli své přísaze – vyjádřit svou nedůvěru k mladému obchodníkovi s koženkou a voskováným plátnem, který chodil za její dcerou. (Adam Azíz vždycky naléhal, aby jeho dcery směly mít nejen přítelkyně, ale i přátele.) Ahmad Sinái – „Aháá!“ vykřikne Padma triumfálně – se seznámil s Álií na univerzitě a zdál se být dostatečně inteligentní pro tu chytrou, v knihách věčně ležící dívku, na jejíž tváři získal nos mého dědečka nádech přemoudřelosti; avšak Nasím Azízová z něho byla nesvá, protože ve dvaceti už byl rozvedený. („Každý se může jednou spálit,“ řekl jí Adam a málem z toho byl oheň na střeše, protože si na okamžik myslela, že v tónu jeho hlasu zaznělo cosi příliš osobního. Ale Adam vzápětí dodal: „Počkáme prostě rok dva, než se na ten jeho rozvod zapomene, a potom se v tomto domě uspořádá první svatba, na zahradě postavíme velký stan a budou tam zpěváci a cukrovinky a vůbec všechno.“ Což, navzdory všemu, byla myšlenka, která se Nasím zamlouvala.) Ahmad Sinái a Ália, bloumající sem a tam zahradami mlčení, obehnanými zdmi, se spolu dorozumívali bez řeči; ale i když všichni čekali, že požádá o její ruku, mlče-

ní jako by se i jemu dostalo pod kůži a žádost zůstávala nevyslovena. Áliina tvář nabyla v té době jakési tíhy, lalokovité pesimističnosti, jíž se potom už nikdy úplně nezbavila. („No tohle,“ kárá mě Padma, „tomuhle říkáte uctivý psaní o vlastní matce?“)

Ještě něco: Ália zdělila po matce sklon k tloustnutí. S přibývajícímí léty se nafoukne jak balón.

A Mumtáz, která vyšla z lůna své matky černá jak půlnoc? Mumtáz neměla nikdy shůry dáno, ani nebyla tak krásná jako Emeralda; ale byla hodná, a poslušná, a sama. Strávila se svým otcem více času než kterákoli z jejích sester a posilovala ho proti mrzutosti, kterou v té době zveličovalo neustálé svědění v nose; a vzala také na svá bedra povinnosti spojené s péčí o Nádira Chána, den co den sestupovala do jeho podzemí s podnosy jídla a košťaty, a dokonce mu vyprazdňovala jeho osobní hromovnici, aby ani metař nevytušil jeho přítomnost. Když sešla dolů, sklopil zrak; a v tom němém domě mezi nimi nepadlo jediné slovo.

Co to jen ti starci u plivátka říkali o Nasím Azízové? „Dokonce šmírovala ve snech svých dcer, jen aby věděla, co mají za lubem!“ Ano, jiné vysvětlení neexistuje, všichni vědí, že u nás se už dály podivnější věci, stačí vzít do ruky kterékoli noviny a přečíst si každodenní pikantní novinky, popisující zázraky v té či oné vesnici – Velebné matce se začaly zdát sny jejích dcer. (Padma to přijímá bez mrknutí oka; ale to, co jiní spolknou lehce jako pokroutku, může Padma právě tak snadno odmítnout. Každé obecenstvo má své hranice víry.) Tak tedy: když v noci spala ve své posteli, navštívila Velebná matka Emeraldiny sny a objevila v nich ještě jeden – soukromou představu majora Zulfikára vlastnit velký moderní dům s vanou u postele. To byl vrchol majorovy tížádsti; a tímto způsobem Velebná matka zjistila nejen to, že se její dcera se svým Zulfíkem tajně schází, na místech, kde je možné mluvit, ale i to, že Emeralda je ambicióznější než její muž. A (proč ne?) ve snech Adama Azíze uviděla, jak její manžel stoupá truchlivě na jednu horu v Kašmíru a v břiše má díru zvíci pěsti, a tušila, že ji přestává milovat, a také v nich uviděla jeho smrt; takže o mnoho let později, když o ní uslyšela, řekla jenom: „Ach ano, vždyť já to vím už dávno.“

... Už to nemůže trvat dlouho, pomyslela si Velebná matka, než naše Emeralda řekne svému majůrkovi o hostovi ve sklepě; a potom budu moci zase promluvit. Jenomže pak, jedné noci, vstoupila do snění své dcery Mumtáz, té černé hadice, kterou nikdy neuměla mít ráda kvůli její barvě pleti, jakou mají jihoindické rybářky, a uvědomila si, že patá-

líím není konec; protože Mumtáz Azízová – podobně jako její ctitel pod kobercem – se také zamilovala.

Důkaz neexistoval. Vpády do snů – nebo matčino vědomí, anebo ženská intuice, říkejte tomu, jak chcete – nejsou důkazem, který by obstál u soudu, a Velebná matka věděla, že obvinít dceru z myšlenek na techtle mechtle pod otcovskou střešou není jen tak. A krom toho se Velebná matka jaksí zatvrdila; a rozhodla se, že neudělá nic, aby neporušila své mlčení. Ať se Adam Azíz přesvědčí, jak strašně jeho moderní myšlení kazí jeho děti – ať si na to přijde sám, když jí celý život říká, aby se do ničeho nepletla a nechala si své slušné staromódní názory pro sebe. „Zatrpklá ženská,“ říká Padma a já souhlasím.

„No a co?“ doráží Padma. „Byla to pravda?“

Ano: svým způsobem to byla pravda.

„Nějaký techtle mechtle? Ve sklepě? A dokonce bez garde?“

Považte ty okolnosti – vzácně polehčující. Některé věci, které by se zdály na denním světle nesmyslné nebo nevhodné, zdají se v podzemí přípustné.

„Ten tlustej básník tu chudinku černoušku svedl? Opravdu?“

Byl tam dole dlouho, to je taky pravda – dost dlouho, aby začal mluvit s létajícími šváby a strachovat se, že jednou ho někdo požádá, aby odešel, a zdálo se mu o kinžálech a vyjících psech a bylo mu k smrti líto, že Brouk nežije a neřekne mu, co má dělat, a přišel na to, že v podzemí se poezie psát nedá; a pak se objeví dívka s jídlem a nevádí jí, že po vás musí uklízet záchod, a vy klopíte oči, ale vidíte kotník, z něhož jako by vyzařoval půvab, černý kotník připomínající černotu podzemních nocí...

„Nikdy bych si nepomyslela, že ho něco takového napadne.“ V Padmině hlase zní obdiv. „Ten starej břichatej budižkničemu!“

A nakonec v tom domě, kde si všichni, dokonce i uprchlík, ukrývající se ve sklepení před svými anonymními nepřáteli, najednou uvědomují, že se jim jazyk lepí suše k patru, kde dokonce i synové domu musejí chodit na pole s chlapcem od rikši, aby si mohli zažertovat o děvkách a porovnat si délky údů a kradmo si šeptat o snech, že budou filmovými režiséry (Hanífův sen, děsící jeho netaktní matku, která je přesvědčena, že biograf je prodlouženou rukou bordelu), kde se život proměnil v grotesku tím, že do něj vtrhla historie, v temnotě podsvětí se nakonec nedokáže ovládnout a uvědomuje si, že mu oči mimoděk šplhají nahoru, od jemných sandálů přes pytlovité pádžáma a kolem volné rezné košile nad dupattu, šátek cudnosti, dokud se jejich pohledy nesetkají a pak –

„A pak? Tak honem, bábá, co pak?“

– se ona na něho plaše usměje.

„Cože?“

A potom je podsvětí samý úsměv a něco se začalo.

„Ále, a co dál? Neříkejte, že to je *všecko!*“

Je to všecko: až do dne, kdy Nádír Chán poprosil o rozmluvu s mým dědečkem – jeho slova byla v mlze ticha sotva slyšet – a požádal o ruku jeho dcery.

„Chudinka,“ soudí Padma, „kašmírský dívky jsou normálně bílý jak horskej sníh, jenomže tahle se narodila černá. No jo, kvůli pleti by si nejspíš nemohla najít dobrou partii; a ten Nádír není pitomej. Teď ho budou muset u nich nechat, krmit a poskytnout mu střechu nad hlavou, a jemu přitom stačí, aby se schovával pod zemí jak tlustej červ. Jo, asi není tak pitomej.“

Můj dědeček se mermomocí snažil přesvědčit Nádira Chána, že už mu nehrozí nebezpečí; vrahové jsou mrtví a jejich jediným cílem byl Miján Abdulláh; jenomže Nádiru Chánovi se nepřestávalo zdát o zpívajících nožích, a proto prosil: „Ještě ne, sáhibe, prosím vás, dejte mi víc času.“ A tak jednoho večera koncem léta 1943 – deště opět selhaly – můj dědeček hlasem, který v tom domě, v němž padalo tak málo slov, zněl vzdáleně a tajemně, svolal děti do salónu, kde visely jejich portréty. Když vstoupily, zjistily, že zde není jejich matka, která raději zůstala uzavřena ve svém pokoji, ovinutá pavučinou svého mlčení; byl tu však notář a mulla (který se přes Azízovu nechuť podřídil Mumtázině přání) – oba zajistila churavějící rání z Kučh Nahínu, oba byli „naprosto diskretní“. A jejich sestra Mumtáz tam seděla ve svatebních šatech a vedle ní v křesle před gramorádiem se zplihlými vlasy otlý a rozpačitý Nádír Chán. První svatba v domě se tedy odbyla beze stanů, zpěváků, cukrovinek a s pouhou hrstkou přátel; a jakmile bylo po obřadu a Nádír Chán nadzvedl závoj své nevěsty – a do Azíze jako by náhle uhodilo a na okamžik omládl a vrátil se do Kašmíru, seděl na stupínku a lidé mu do klína házeli rupie –, museli všichni dědečkovi přísahat, že neprozradí přítomnost svého nového švagra ve sklepení domu. Emeraldá, neochotně, dala slib poslední ze všech.

Poté Adam Azíz poručil svým synům, aby mu pomohli snést padacími dveřmi v salónu nejrůznější nábytek: závěsy, polštáře, lampy a velkou pohodlnou postel. A nakonec do sklepení sestoupili Nádír s Mumtáz; padací dveře se zavřely, opět se přes ně rozvinul koberec a Nádír Chán, který miloval svou ženu tak něžně, jako ještě žádný muž ženu nemiloval, ji zavedl do svého podzemí.

Mumtáz Azízová začala vést dvojí život. Přes den byla neprovdanou dívkou, žila v cudnosti u svých rodičů, průměrně studovala na univerzitě a rozvíjela v sobě vrozené dary píle, šlechtnosti a shovívavosti, které se později staly jejími celoživotními charakteristickými rysy, až do té doby, než ji přepadnou mluvící koše na špinavé prádlo z její minulosti a rozplácnou ji jako rýžovou placku; ale v noci, sestupujíc padacími dveřmi, vcházela do lampou osvětlené, odloučené manželské komnaty, které její tajný manžel začal říkat Tádžmahal, neboť Tádžbíbí bylo jméno, jež lidé dali dávné Mumtáz - Mumtáz mahal, manželce mughalského císaře Šáhdžahána, jehož jméno znamenalo „král světa“. Když zemřela, postavil jí ono mauzoleum, které bylo zvětšeno na pohlednicích a bonboniérách a jehož venkovní chodby páchnou močí a stěny jsou počmárané kresbami a nápisy a jehož ozvěnu předvádějí průvodci návštěvníkům, přestože všude visí trojjazyčné cedulky prosící o klid. Podobně jako Šáhdžahán a jeho Mumtáz i Nádír a jeho černá paní leželi vedle sebe a jejich společníkem byla lazuritem vykládaná věcička, jelikož umírající ráni z Kučh Nahínu, upoutaná na lůžko, jim poslala jako svatební dar skvostně tepané, lazuritem vykládané, drahokamy posázené stříbrné plivátko. V pohodlném, lampou osvětleném osamění se manželé bavili hrou starců.

Mumtáz připravovala Nádirovi pány, ale jí samotné nechutnaly. Plivala proudy citrusové šťávy. Jeho výstřiky byly červené, její žlutavé. Bylo to nejšťastnější období jejího života. Jak řekla později, když se to dlouhé období mlčení nachýlilo ke konci: „Mohli jsme mít děti, jenomže tehdy se to nehodilo, to je všechno.“ Mumtáz Azízová milovala děti celý život.

Velebná matka zatím zvolna procházela měsíci v tenatech mlčení, které bylo časem tak absolutní, že dokonce i služebnictvo dostávalo pokyny pomocí posunků, a jednou se stalo, že kuchař Dáud, ve snaze pochopit její hypnoticky zběsilé signály, na ni zůstal civět, a tím pádem si nehleděl hrnce s vařící omáčkou, který mu spadl na nohu a usmažil ji jako pětiprsté vajíčko; otevřel ústa k výkřiku, ale žádný zvuk z nich nevyšel, což ho vedlo k přesvědčení, že ta stará jedubaba má čarodějnou moc, a vyděsil se tak, že se neodvážil odejít z jejich služeb. Zůstal až do své smrti, belhal se po dvorku, kde ho oždibovaly husy.

Nebyla to snadná léta. Sucho si vynutilo vydávání potravin na příděl - a s přibývajícím počtem bezmasých dnů a bezrýžových dnů nebylo snadné živit navíc ještě jeden, ukrytý krk. Velebná matka musela sáhnout hluboko do spižírny, což zahustilo její hněv jak oheň pod omáčkou. Z mateřských znamének na tváři jí vyrašily chloupky. Mumtáz si

se znepokojením všimla, že matka roste do šířky, měsíc od měsíce. Nevyslovená slova v jejím nitru ji nafukovala... Mumtáz měla dojem, že matčina pokožka se nebezpečně vytahuje.

A doktor Azíz trávil dny mimo domov, daleko od smrtícího ticha, a tak Mumtáz, trávicí noci v podzemí, si tenkrát příliš neužila svého milovaného tatínka; a Emeralda dostala svého slibu a neprozradila majorovi rodinné tajemství; ovšem na druhou stranu neřekla doma nic o svém vztahu se Zulfikárem, čímž se to podle ní vyrovnalo; a na pšeničném poli se Mustafa, Haníf a rikšák Rašíd nakazili apatii té doby; a nakonec se dům na Cornwallis Road dokodrcal až k 9. srpnu 1945, a všechno se změnilo.

Rodinná historie má pochopitelně své dietetické zákony. Člověk může polknout a strávit pouze to, co se smí, rituálně připravené porce minulosti zbavené červeně, krve. Příběhy tím bohužel ztrácejí na šťavnatosti; proto se hodlám stát prvním a jediným členem naší rodiny, který si troufne ohrnout nos nad předpisy halálu. Nenechávaje z těla vyprávění uniknout jedinou kapku krve, dospěl jsem k tomu, o čem by se nemělo mluvit; nedám se však odradit a jdu tvrdě za svým.

Co se stalo v srpnu 1945? Zemřela ráni z Kučh Nahínu, jenomže o tom mluvit nechci, ačkoli když vydechla naposled, byla už bílá jako prostěradlo, takže ji bylo v posteli těžko rozeznat; když splnila své poslání a odkázala mému příběhu stříbrné plivátko, taktně a rychle se odporoučela... v pětačtyřicátém nezklamaly ani monzuny. Vraccující se deště v barské džungli zaskočily Orde Wingatea a jeho čindity, ale i armádu Subháše Čandry Bóseho, která bojovala na straně Japonska. Satjágrahoví demonstranti v Džálandharu, ležící v pokojném protestu na kolejích, byli promočeni na kost. Pukliny ve vyprahlé zemi se začaly zacelovat; škvíry ve dveřích a oknech domu na Cornwallis Road byly ucpány ručníky, které se musely neustále ždímat a vyměňovat. V kalužích, lemujících všechny cesty a ulice, se množili komáři. A sklep – Mumtázin Tádžmahal – zvlhl, až se z toho nakonec roznemohla. Několik dní nikomu nic neřekla, ale když jí zrudla víčka a tělo se jí roztrásl horečkou, Nádír, obávaje se zápalu plic, ji uprosil, aby šla za svým otcem. Mnoho příštích týdnů strávila zase ve své dívčí posteli a vedle ní sedával Adam Azíz a – zatímco se zimničně třásla – přikládal jí na čelo chladivé obklady. Šestého srpna nemoc polevila. Ráno devátého bylo Mumtáz natolik dobře, že se mohla trochu najíst.

A tehdy přinesl můj dědeček starý kožený kufrík s vypáleným slovem HEIDELBERG na dně, neboť se vzhledem k jejímu chatrnému sta-

vu rozhodl, že ji raději důkladně prohlédne. Když kuffík otevřel, dcera se rozplakala.

(Konečně ses dočkala, Padmo: teď to přijde.)

Deset minut poté dlouhý čas mlčení jednou provždy skončil, když dědeček vyběhl s řevem z pokoje nemocné. Ryčným hlasem svolával ženu, dcery, syny. Plíce měl silné a ryk se donesl až k Nádiru Chánovi do sklepa. Nemusel dlouho přemýšlet, aby mu došlo, kvůli čemu takový povyk.

Rodina se shromáždila v salónu kolem gramorádia, pod nestárnoucími fotografiemi. Azíz přivlekl do pokoje Mumtáz a posadil ji na pohovku. V obličejí měl strašlivý výraz. Dokážete si představit, jak muselo být výstelkám jeho nosu? Chystal se totiž odpálit bombu: že po dvou letech manželství je jeho dcera stále ještě pannou.

Velebná matka promluvila naposled před třemi lety. „Dcero, je to pravda?“ Mlčení, které viselo po koutech domu jak potrhaná pavučina, bylo konečně odváto; a Mumtáz pouze přikývla: Ano. Je to pravda.

Potom promluvila. Řekla, že svého manžela miluje a to ostatní že nakonec přijde samo. Je to hodný člověk, a až budou moci mít děti, určitě si s tím nějak poradí. Řekla, že manželství by na tom jednom nemělo záviset, že si to alespoň myslí, a proto o tom nechtěla mluvit, a od otce není správné, že to přede všemi takhle roztroubil. Bývala by řekla víc, ale v té chvíli vybuchla Velebná matka.

Vyřinula se z ní tři léta slov (avšak její tělesná schránka, rozšířená nutností je skladovat, se neztenčila). Dědeček stál s ledovým klidem u telefonkenu, zatímco vedle něho propukla ta bouře. Čí to byl nápad? Čí bláznivý plán, jaksemenuje, pustit sem toho trasořitku, s kterým nepřišel do domu ani chlap? Žije tady, jaksemenuje, volný jako pták, tři roky tu bydlí a jí zdarma, bylo ti lhostejné, jestli máme maso nebo ne, jaksemenuje, je ti fuk, kolik stojí rýže! Kdo byl ten slaboch, jaksemenuje, ano, ten bělovlasý slaboch, který dal svolení k tomuhle neřestnému manželství? Kdo položil svou dceru do, jaksemenuje, *postele* toho lumpa? Čí hlava byla plná všelijakých pitomostí, jaksemenuje, čí mozek byl tak změkklý podivnýma cizáckýma myšlenkama, že mohl vehnat své dítě do tak zvrhlého manželství? Kdo celý život urážel Boha, jaksemenuje, a na čí hlavu padá tenhle boží trest? Kdo přivolał neštěstí na tento dům... zahrnovala dědečka výčitkami hodinu a devatenáct minut, a než skončila, z mraků vypršela všechna voda a dům byl plný louží. A dříve než skončila, její nejmladší dcera Emeraldal udělala něco velmi zvláštního.

Emeraldiny ruce, sevřené v pěsti, ale s nataženými ukazováčky, se vytáhly kolem lící. Ukazováčky se zasunuly do ušních dírek, jako by

zvedly Emeraldu z křesla, a ona vyběhla – O STO ŠEST! – beze své dupatty, ven na ulici, přes kaluže, kolem stanoviště rikš, kolem stánku s betelovými smotky, kde starci právě opatrně vylézali na čistý čerstvý vzduch, který je po dešti vždycky takový, a její rychlost ohromila halamy na ulici, kteří byli na značkách a čekali, až začne jejich hra na kličkování mezi létajícími betelovými plivanci, protože nikdo dosud neviděl, aby nějaká mladá slečna, tím méně jedna z Tín battí, běžela samotná a rozrušená ulicemi nasáklými deštěm s prsty v uších a bez dupatty kolem ramen. Dnes jsou města plná moderních, s módou kráčejících slečen bez šátků cudnosti; ale tenkrát starci lítostivě zamlaskali, neboť žena bez dupatty je žena beze cti, a proč nechala Emeraldinka svoji čest doma? Starouškové byli zmateni, ale Emeralda věděla své. Ve vzduchu po dešti jako by najednou prohlédla a viděla, že zdrojem patálií její rodiny je ten bachratý srab (ano, Padmo), který žije v podzemí. Jestli se ho dokáže zbavit, budou všichni zase šťastní... Emeralda běžela bez oddechu do kantonmentu, čtvrti vyhrazené vojenské posádce. V kantu bude major Zulfikár! Moje teta porušila přísahu a vpadla do jeho kanceláře.

Zulfikár je mezi muslimy slavné jméno. Tak se nazýval oboustranný meč, který nosíval Alí, synovec proroka Muhammada. Byla to zbraň, jakou svět ještě neviděl.

Ach ano: toho dne se ve světě dalo ještě něco. Zbraň, jakou svět ještě neviděl, padala na žluťásky v Japonsku. V Ágře se zatím Emeralda vytasila se svou vlastní tajnou zbraní. Byla křivonohá, zakrslá a měla placatou hlavu; její nos se takřka dotýkal brady a snila o velkém moderním domě se zapuštěnou vanou vedle postele.

Major Zulfikár si jakživ nebyl úplně jistý, zda věří nebo nevěří tomu, že Nádír Chán má prsty v Broukové vraždě; ale měl nesmírnou chuť si to ověřit. Když mu Emeralda pověděla o ágerském podzemním Tádži, rozrušilo jej to tak, že se zapomněl rozčilit a přihnal se do Cornwallis Road s jednotkou o síle patnácti mužů. Vstoupili do přijímacího pokoje s Emeraldou v čele. Má teta: zrada s krásným kukučem, žádá dupatta a růžové pádžáma. Azíz němě přihlížel, jak vojáci v pokoji odhruňují koberec a otvírají velké padací dveře, zatímco moje babička se snažila utěšit Mumtáz. „Ženy se musí vdávat za muže,“ řekla. „Ne za myši, jaksemenuje! Není hanba opustit toho, jaksemenuje, červa.“ Její dcera však plakat nepřestala.

Nádír v podzemí není! Varován prvním Azízovým zařváním, přemožen trapnými rozpaky, které se přes něho převálily lehčeji než monzunový déšť, zmizel. Na jednom ze záchodů – ano, právě na tom, proč ne,

kde promluvil k doktoru Azízovi z útočiště v koši na špinavé prádlo – se rozletěly padací dveře. Dřevěná „hromovnice“ – „trůn“ – ležela převrácená na bok, na kokosové rohoži se válel prázdný smaltovaný nočník. Záchod měl venkovní dveře, ústící na cestu u pšeničného pole; ty dveře byly dokořán. Byly zamčeny zvenku, ale jenom nějakým zámkem vyrobeným v Indii, takže se dal snadno vypáčit... a v příjemném, lampou osvětleném ústraní Tádžmahalu zářivé plivátko a vzkaz, adresovaný Mumtáz, podepsaný jejím manželem, tři slova, šest slabik, tři vykřičníky:

Talák! Talák! Talák!

Angličtina postrádá rachotivý zvuk urdštiny, a vy tak jako tak víte, co to znamená. Rozvádím se s tebou. Rozvádím se s tebou. Rozvádím se s tebou.

Nádír Chán se zachoval slušně.

Ó ten strašlivý hněv majora Zulfy, když zjistil, že ptáček uletěl! Před očima měl jenom jednu barvu: rudou. Ó ten vztek, v ničem si nezadávající s amokem mého děda, byť vyjádřený drobnými gesty! Major Zulfy nejprve poskakoval nahoru a dolů v bezmocných záchvatech zuřivosti; konečně se zklidnil; a vypálil přes koupelnu, kolem trůnu, podle pole, venkovní brankou. Nikde ani stopa po prchajícím, podsaditým, nerýmujícím poetovi. Pohled nalevo: nic. Napravo: nula. Rozlícený Zulfy se rozmyslil a vystřelil kolem stanoviště bicyklových rikš. Starci se strefovali slinami do plivátka a plivátko stálo na ulici. Mezi proudy betelové šťávy kličkovali uličníci. Major Zulfy běžel a běžel a běžel. Mezi starci a jejich cílem, jenomže mu chyběla dětská mrštnost. Smůla! Nízko letící a tvrdá kapalná střela ho naplno zasáhla mezi nohy. Skvrna podobná ruce sevřela slabiny jeho polní uniformy; stiskla; zrazila ho v postupu. Major Zulfy zůstal stát v hrozném hněvu. A naneštěstí ještě nebyl konec; protože druhý hráč, předpokládaje, že šílený voják poběží dál, vypustil druhou střelu. Druhá rudá ruka stiskla první a stala se majorovou poslední kapkou... pomalu, s rozvahou, nakráčel k plivátku a kopnutím ho obrátil do prachu. Skočil na něj – jednou! dvakrát! a ještě! – rozdupal ho a nedal na sobě znát, že si při tom naražil chodidlo. Potom, s jistou důstojností, se odbelhal zpátky k autu, zaparkovanému před domem mého dědečka. Starci si došli pro svoji ztýranou nádobu a začali ji zkopávat do původního tvaru.

„Teď když se vdávám,“ řekla Emeraldalda Mumtáz, „by bylo moc ošklivé, kdyby ses netěšila se mnou. A taky bys mi měla radit a vůbec.“ Byť se na svoji mladší sestru tenkrát usmála, považovala Mumtáz Emeraldina

slova za velkou drzost; a snad neúmyslně přitlačila na tužku namočenou do heny, kterou malovala ornamenty na chodidlech své sestry. „Jau!“ zapištěla Emeralda. „Nemusíš se hned vztekat! Jen mě napadlo, že bychom se měly snažit spolu vycházet.“

Vztahy mezi sestrami byly od zmizení Nádira Chána poněkud napjaté; a Mumtáz se nelíbilo, když major Zulfikár (který se rozhodl neobvinít mého dědečka z ukrývání hledaného muže a zaonačil to u generála Dodsona) požádal o dovolení oženit se s Emeraldou a dostal ho. „Normální vydírání,“ myslela si. „A vůbec, co bude s Álií? Nejstarší by neměla pod čepec poslední, a koukejte na tu její svatou trpělivost s tím obchodníkem.“ Ale neřekla nic, usmívala se svým shovívavým úsměvem, věnovala svoji vrozenou píli svatebním přípravám a slíbila, že se taky bude těšit; zatímco Ália dál čekala na Ahmada Sináího. („Bude čekat do smrti,“ myslí si Padma. Uhodla.)

Leden 1946. Stany, cukrovinky, hosté, písně, omdlévající nevěsta, ženich v prkenném haptáku: překrásná svatba... na které se Ahmad Sináí, obchodník s voskovaným plátnem, zapovídal s čerstvě rozvedenou Mumtáz. „Máte rád děti? – To je ale náhoda, já taky...“ – „A žádné jste neměla, chudinko? Abych řekl pravdu, má žena nemohla...“ – „Ale ne, to je mi vás líto! Ta musela být pěkně naštvaná!“ – „... Ach, jak sto čertů... ó pardón. Tak mě to rozrušilo, že jsem se nechal unést.“ – „Máte úplnou pravdu, pusťte to z hlavy. Házela po vás nádobím a tak?“ – „Jestli házela? Jeden měsíc jsme museli jít z novin!“ – „No ne! Božíčku, vy si vymýšlíte!“ – „Kdepak, z toho nic nebude, jste na mě moc chytrá. Ale nádobím házela, to je fakt.“ – „Chudáčku malý.“ – „Ne já – vy jste chudinka.“ A ona si myslí: „Takový šarmantní člověk, vedle Álie vypadal vždycky tak otráveně...“ A on: „... Nikdy jsem si tuhle holku pořádně neprohlídnul, ale můj ty světe...“ A ona: „... Na první pohled je vidět, že má rád děti, a kvůli tomu bych...“ A on: „... Na barvu pleti se můžu vykašlat...“ Neušlo pozornosti, že když se začalo zpívat, Mumtáz měla takovou náladu, že se přidala ve všech písních, kdežto Ália zůstala zticha. Byla raněná víc než její otec v Džalijánválské zahradě, a přitom jste na ní neviděli jedinou modřinu.

„Takže nakonec ses přece jen dobře bavila, vid', ty moje melancholická sestřičko?“

V červnu toho roku se Mumtáz znovu vdala. Její sestra – krácející v matčiných stopách – na ni nepromluví až do té chvíle – krátce předtím, než obě zemrou –, kdy se jí naskytne příležitost k pomstě. Adam Azíz a Velebná matka se Álii marně snažili vysvětlit, že takové věci se stávají, že je lepší dozvědět se to dříve než později a že Mumtáz utrpě-

la strašný otřes a potřebuje muže, který ji z něho dostane... a kromě toho, Álii je dáno shůry, vydrží to.

„Ale, ale,“ řekla Ália, „nikdo se ještě neoženil s knížkou.“

„Změň si jméno,“ řekl Ahmad Sináí. „Je čas začít znovu. Vyhoď Mumtáz a jejího Nádira Chána oknem. Vyberu ti nové jméno. Amína. Amína Sináíová: líbí se ti?“

„Jak si přeješ, manžel,“ řekla má matka.

„A vůbec,“ napsala si Ália, to bystré dítě, do svého deníčku, „kdo si chce nechat nasadit manželský chomout? Já tedy ne; nikdy; kdepak.“

Miján Abdulláh byl nepodařeným začátkem pro spoustu optimistů; jeho tajemník (jehož jméno se v domě mého otce nesmělo vyslovit) byl omylem mé matky. Jenomže taková byla léta sucha, mnoho plodin zasetych v té době nevzešlo.

„Co se stalo s tím řimbabou?“ ptá se Padma mrzutě. „Snad nechcete říct, že si to necháte pro sebe?“

VEŘEJNÉ OZNÁMENÍ

Následoval přeludný leden, čas napohled tak poklidný, že rok 1947 jako by vůbec nezačal. (Zatímco, samozřejmě, ve skutečnosti...) Měsíc, v němž členové Kabinetní mise – starý Pethick-Lawrence, vychytralý Cripps a A. V. Alexander z admirality – viděli, jak se hrouť jejich plán na převedení moci. (Ale ovšem, ve skutečnosti bude trvat pouhých šest měsíců, než...) V němž místokrál Wavell pochopil, že je hotový, vyřízený, řečeno expresivněji: funtůš. (Což, samozřejmě, ve skutečnosti jen všechno uspíšilo, neboť uvolnilo cestu poslednímu místokráli, který...) V němž se zdálo, že pan Attlee je plně zaměstnán rozhodováním o budoucnosti Barmy s panem Aun Schanem. (Zatímco, samozřejmě, ve skutečnosti dával instrukce poslednímu místokráli, než oznámil jeho jmenování; budoucí poslední místokrál byl návštěvou u krále a přijímal z jeho rukou plné pravomoci, takže brzy, již brzy...) V němž ústavodárné shromáždění odložilo své zasedání, aniž se shodlo na ústavě. (Jenomže, samozřejmě, ve skutečnosti hrabě Mountbatten, poslední místokrál, přijede každým dnem, se svým neúprosným tikátkem, svou vojenskou dýkou, která umí krájet subkontinenty na tři kusy, a manželkou, která za zamčenými dveřmi toalety pokradmu pojídá kuřecí prsíčka.) A vprostřed zrcadlového ticha, skrze něž nebylo vidět obrovské drtící mašinerie, moje matka, zbrusu nová Amína Sináiová, která také působila klidným a neměnným dojmem, třebaže pod kůží se jí děly velké věci, se jednou ráno probudila s hlavou, v níž jí bzučela nespavost, s jazykem silně potaženým neprospaným spánkem, a uvědomila si, jak mimoděk říká nahlas: „Co tady dělá slunce, Bože na nebi? Vyšlo na špatné straně.“

... Musím si skočit do řeči. Nemínil jsem to udělat dnes, protože Padma se poslední dobou zlobí, kdykoli se vyprávění začne obracet do sebe, kdykoli, jako mizerný loutkoherec, odhalím ruce, které tahají za provázky; jenomže já prostě musím podat protest. Vnikám tedy násilím do kapitoly, kterou jsem šťastnou náhodou pojmenoval „Veřejné